

Hanuman Shikshan Prasarak Mandal, Sonpeth

Late Ramesh Warpudkar ACS College Sonpeth Dist. Parbhani

Academic Year 2023-24

(An Activity of Department of History)

Certificate Course on Tourism Development

Certificate Distribution Record

Sr.No	Name of the Student	Date	Signature
1	Ansari Tahura Kausar Mahmood	15/05/24	T.M. Ansari
2	Ku.Jadhav Mayuri Dattarao	14/05/24	Mayuri
3	Ku.Kate Dippli Ram	15/05/24	Dippli
4	Ku.More Pallavi Sunil	17/05/24	Pallavi
5	Shinde Ashish Sunil	15/05/24	Ashish
6	Shinde Maharudra Vyankati	13/05/24	Shinde
7	Aouty Ramkrushhari Mahadu	10/05/24	R.V. Aouty
8	Bhousale Narayan Sudhakar	10/05/24	Narayan
9	Ku.Jadhav Vaishali Ramesh	12/05/24	Vaishali
10	Ku.Kadtan Avantika Dnyaneshwar	12/05/24	Avantika
11	Ku.Kale Ashiwani Shivani	14/05/24	Ashiwani
12	Ku.Kale Sheha Arjun	15/05/24	Sheha
13	Ku. Phapal Durga Pandurang	17/05/24	Durga
14	Ku.Pote Shubhangi Tukaram	15/05/24	Shubhangi
15	Ku.Rathod Archan Gorakh	13/05/24	Archan

Department of History

Dr. Ambhure S.D.

Principal

PRINCIPAL

Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Hanuman ShikshanPrasarak Mandal Sonpeth
Late Ramesh Warpudkar (ACS) College Sonpeth

Academic Year 2023-2024

Activity of Department of History

Certificate Course on Tourism Management

Result of Students

Title of the Paper: Tourism Development

SR.No	Name of the Student	Obtained Marks(40)	Internal Marks (10).	Total Marks	Result
01	Ku.AnsariTahura Kausar Mahmood	38	07	45	PASS
02	Ku. Jadhav Mayuri Dattrao	37	08	45	PASS.
03	Ku. Kate Dipali Ram	37	08	45	PASS
04	Ku. More Pallavi Sunil	35	09	44	PASS .
05	Shinde Ashish Sunil	30	05	35	PASS
06	Shinde Maharudra Vyankti	32	06	38	PASS
07	Aute RamkrushnahariMahadu	37	09	46	PASS.
08	Bhisale Narayan Sudhakar	35	07	42	PASS
09	Ku.Jadhav Vaishali Ramesh	37	08	45	PASS.
10	Ku. Kadtan Avantika Dyaneshwar	35	06	41	PASS
11	Ku. Kale Ashwini Shivaji	35	07	42	PASS
12	Ku. Kale Sneha Arjun	34	08	42	PASS
13	Ku. Phapal Durga Pandurang	35	08	43	PASS
14	Ku. Pote Shubhangi Tukaram	37	08	45	PASS
15	Ku. Rathod Archana Gaurav	37	08	45	PASS .

PRINCIPAL

Late Ramesh Warpudkar Arts. & Com .
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Certificate Course - JOURNALS
 HANUMAN SHIKSHAN PRASARAK MANDAL'S

LATE RAMESH WARPUDKAR (ACS) COLLEGE, SONPETH

Class	BA I II III		Month	April		May	
Sr.No.	Full Name	Date	1	2	3	4	5
1	Anjali T.K. Nandan	07/04	P	P	P	P	P
2	Tanuja M.D.	07/04	P	P	P	P	P
3	Kate D.R.	07/04	P	P	P	P	P
4	Mital S.	07/04	P	P	P	P	P
5	Shinde A.	07/04	P	P	P	P	P
6	Shinde M.V.	07/04	P	P	P	P	P
7	Anuraj R.H.	07/04	P	P	P	P	P
8	Ghosale N.S.	07/04	P	P	P	P	P
9	Jadhav V.R.	07/04	P	P	P	P	P
10	Karjatkar A.D.	07/04	P	P	P	P	P
11	Kate A.S.	07/04	P	P	P	P	P
12	Kate S.A.	07/04	P	P	P	P	P
13	Phapal D.P.	07/04	P	P	P	P	P
14	Wate S.T.	07/04	P	P	P	P	P
15	Rasthad A.G.	07/04	P	P	P	P	P

Date

Signature

PRINCIPAL
 Late Ramesh Warpudkar (ACS)
 College Sonpeth Dist. Parbhani

LATE RAMESH WARPUDKAR

Class B.A. I II III Tomb

Sr.No. Full Name

- 1) Anjali T.K. Rajan
- 2) Padma M.D.
- 3) Kala D.R.
- 4) Madal R.
- 5) Shinde A.
- 6) Shinde M.V.
- 7) Anuraj R.M.
- 8) Bhosale N.S.
- 9) Tadga V.L.
- 10) Kadtan A.D.
- 11) Kala A.S.
- 12) Kala S.A.
- 13) Phapal D.P.
- 14) Patil S.T.
- 15) Rathod A.G.

Class Fresh
 Date = 10/11/21

Sr.No.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
2	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
3	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
4	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
5	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
6	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
7	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
8	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
9	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
10	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
11	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
12	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
13	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
14	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
15	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P

01-3-2024

Month March

Sr.No.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
2	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
3	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
4	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
5	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
6	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
7	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
8	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
9	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
10	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
11	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
12	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
13	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
14	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
15	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P

 PRINCIPAL
 Late Ramesh Warpudkar (AGS)
 College, Sonpeth Dist. Parbhani

Latitude: 19.022499
Longitude: 76.482235
Elevation: 430.01±2 m
Accuracy: 15.3 m
Time: 05-08-2024 09:02
Note: certificate course

Latitude: 19.022503
Longitude: 76.482226
Elevation: 427.21±3 m
Accuracy: 60.0 m
Time: 05-08-2024 09:08
Note: certificate course

Latitude: 19.02310

Latitude: 19.02248
Longitude: 76.482296
Elevation: 427.21±5 m
Accuracy: 62.5 m
Time: 04-20-2024 09:06
Note: certificate course

To,
The principal,
L.R.W. college,
sonpeth, Dist. Parbhani.

subject: Regarding the acceptance of certificate
course report ^{of} ~~for~~ 2023-24 academic year.

Respected sir,
with reference to the above cited
subject, the certificate course 'Tourism
development' has been completed by
the History department. 15 students were
participated ~~in~~ for this course, certificates
were distributed to all the participated
students.

Kindly accept the report.

Coordinator
J.R.A.

PRINCIPAL

Late Ramesh Warpudkar Arts. & Com.
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Yours faithfully

Dr. Ambhuse S.D.
Dr. Misal M.K.

Hannan Shikshan parvatik Mandal's
Late Ramesh Warudkar AC'S College Sonpeth Dist. Parbhani
Departmental / Personal Time Table 2023-2024

Name of the lecturer : History
 Name of the Department : History
 Academic Year : 2023-24

Sr.No.	Time	Class	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday	Friday	Saturday
1	08.30	F.Y.						
	to	S.Y.	VI	VI				
	09.30	T.Y.						
2	09.30	F.Y.						
	to	S.Y.						
	10.30	T.Y.	VII	VII	VIII	VIII	VIII	VIII
3	10.30	F.Y.						
	to	S.Y.						
	11.10	T.Y.						
4	11.10	F.Y.			II	II	II	II
	to	S.Y.						
	12.00	T.Y.						
5	12.00	F.Y.						
	to	S.Y.	V	V	V	V	VI	VI
	12.50	T.Y.						
6	12.50	F.Y.	I	I	I	I		
	to	S.Y.						
	01.40	T.Y.						
7	01.40	F.Y.						
	to	S.Y.				SEC	SEC	SEC
	02.30	T.Y.	SEC	SEC	SEC			
8	02.30	F.Y.						
	to	S.Y.	Certificate					
	03.20	T.Y.	Conce					

MISS
Time Table Committee

Revised
Shure

H.O.D.

Principal
Principal
Late Ramesh Warudkar
Arts, Commerce & Science College
Sonpeth Dist. Parbhani

Hanuman Shikshan Prasarak Mandal's

Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhni

Department of History

Certificate Course in Tourism Development

CERTIFICATE

This is to certify that Mr/Ms *Ashutosh Ramkrishnakshari Mahadhi*

Class *B.A.:1st Yr.* has successfully completed the 'Certificate Course in Tourism Development' offered by Department of English, Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhni during the Academic

Year 2023-24.

Dr. Misal M. K.
Head, Deptt.

Dr. Ambhure S. D.
Course Coordinator

Dr. Saipure V.D.
Principal
PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Hannuman Shikshan Prasarak Mandal's

Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhani

Department of History

Certificate Course in Tourism Development

CERTIFICATE

This is to certify that Mr/Ms Jadhav Mayuri Dattaraj.....
Class B.A.F.Y. has successfully completed the 'Certificate Course in Tourism Development' offered by

Department of English, Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhani during the Academic

Year 2023-24.

Dr. Misal M. K.
Head, Deptt.

Dr. Anbhure S. D.
Course Coordinator

Dr. Satpure V. D.
Principal
PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Hanuman Shikshan Prasarak Mandal's

Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhani

Department of History

Certificate Course in Tourism Development

CERTIFICATE

This is to certify that Mr/Ms :*Kate Dipali Ram*.....

Class *B.A.S.Y.* has successfully completed the 'Certificate Course in Tourism Development' offered by

Department of English, Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhani during the Academic

Year 2023-24.

Dr. Misal M. K.
Head, Deptt.

Dr. Arnbhure S. D.
Course Coordinator

Dr. Satpute V. D.
Principal

PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Hanuman Shikshan Prasarak Mandal's

Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhani

Department of History

Certificate Course in Tourism Development

CERTIFICATE

This is to certify that Mr/Ms *Jadhav Vaishali Ravresh*

Class *B.A.:T.Y.*, has successfully completed the 'Certificate Course in Tourism Development' offered by

Department of English, Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhani during the Academic

Year 2023-24.

[Signature]
Dr. Misal M. K.
Head, Deptt.

[Signature]
Dr. Ambhure S. D.
Course Coordinator

[Signature]
Dr. Saipute V.D.
Principal
PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Hannuman Shikshan Prasarak Mandal's

Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhani

Department of History

Certificate Course in Tourism Development

CERTIFICATE

This is to certify that Mr/Ms *Ansari Talwara Kausar Mahmood*

Class *B.A.S.Y* has successfully completed the 'Certificate Course in Tourism Development' offered by

Department of English, Late Ramesh Warpudkar ACS College, Sonpeth Dist. Parbhani during the Academic

Year 2023-24.

[Signature]

Dr. Misal M. K.
Head, Deptt.

[Signature]

Dr. Anbhure S. D.
Course Coordinator

[Signature]

Dr. Satpute V.D.
Principal
PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

~~नाम~~ ज्ञानेश्वरी-संतोष ~~पत्रिका~~

नाव : आवर्त कामकृष्णहरी महाद्व

वर्ग : BATY पेपर नं. 1

भिट्टे नं : 076 - 4

म. वि. नाव : फ. रमेश वरपुडकर महाविद्यालय सांगपेठ

दिनांक :

~~37/09~~
40

~~10~~ 46

Karim Singh

Shree

प्र. 1.

→?

प्रस्तावना :-

कोणत्याही विकसनशील देशाचे पर्यटन विकास हे मुख्य ध्येय मानले जाते. कोणत्याही देशात पर्यटनाचे अर्थव्यवस्थेतील स्थान इतर व्यवसायांसाठी राष्ट्रांना गेल्या दोन-तीन शतकांपासून पर्यटन विकासामुळे उत्पन्न होत असल्याने वाढ होत आहे. म्हणूनच पर्यटन उद्योगाच्या विकास हे या राष्ट्रांचे मुख्य ध्येय आहे. भारतात पर्यटन विकासाना अनुकूल स्थिती लाभली आहे. कारण या राष्ट्रात विविध पर्यटन केंद्रे उपलब्ध आहेत. भारतात विविध पर्यटन केंद्रांची अनुकूलता असल्यामुळे भारताला पर्यटनाचे नंदनवन म्हणतात. भारतीय पर्यटन विकासाने उद्देश शालीलप्रमाणे आहेत.

भारतीय पर्यटन विकासाने उद्देश :-

शेजगार निर्मिती :-

पर्यटन हा शेजगार निर्मिती करणारा उद्योग आहे. पर्यटन हा तृतीयक म्हणजेच सेवा स्वरूपाचा उद्योग असल्यामुळे स्थानिक लोकांना शेजगार उपलब्ध होतो. पर्यटन आकर्षण स्थळे, भोजन, निवास व्यवस्था, भांडवल, वाहतूक इत्यादी क्षेत्रे लोकांना शेजगार उपलब्ध होतो.

2) बाजारपेठांचा विकास :-

पर्यटन उद्योगाद्वारे पर्यटन केंद्र-
स्थळी बाजारपेठांचा विकास करणे आणि पर्यटनाची
बाजारपेठ विकसित करणे असे दोन्ही साध्य हे साध्य
करण्यासाठी पर्यटन उद्योगाचा विकास होणे गरजेचे आहे.
पर्यटन स्थळी पर्यटकांना आवश्यक असलेल्या जीवनावश्यक
वस्तूंची खरेदी करण्यासाठी तेथील बाजारपेठ विकसित
करणे या बाजारपेठेत स्थानिक भागात निर्माण होणाऱ्या
वस्तूला अधिक मागणी असते. म्हणून पर्यटन स्थळी
बाजारपेठांचा विकास साधणे हा मुख्य उद्देश आहे.

3) परकीय चलन :-

पर्यटन हा परकीय चलन प्राप्त करून
देणारा एक महत्वाचा उद्योग आहे. पर्यटन या
उद्योगाद्वारे राष्ट्राची आर्थिक स्थिती सुधारता येते. भारतात
विविध पर्यटन केंद्रांची अनुकूलता असल्यामुळे पर्यटकांची
संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे.
परिणामी परदेशा पर्यटनात्मक राष्ट्राची आर्थिक स्थिती
सुद्धा सुधारता येते.

4) राष्ट्रीय बंधुत्वाची भावना निर्माण करणे :-

देशी व विदेशी
पर्यटनाद्वारे तशांनामध्ये राष्ट्रीय बंधुत्वाची भावना विकसित
करणे हा या पर्यटनाचा मुख्य उद्देश आहे. क्रिडा पर्यटन,
शाहरी पर्यटन, अभ्यास पर्यटन. याद्वारे विविध राज्यातील
तशांना वर्ग एकत्र येतो. तशांनामध्ये एकता, बंधुता, हि
भावना विकसित करण्यासाठी पर्यटनाची मदत होते.

5) ऐतिहासिक संवर्धन :-

ऐतिहासिक संवर्धन हा पर्यटन उद्योगां
मागील महत्वाचा हेतू आहे. इतिहास पर्यटन या दोन
एकाच गाडीचे दोन नाके आहेत. ऐतिहासिक स्थळे स्मारके,
प्राचीन, मध्ययुगीन, आधुनिक काळातील शोध्यानी पर्यटक
येतात. आपल्या राष्ट्रातील या ऐतिहासिक वस्तूंचे शासन व
समाज यांना संवर्धन करणे गरजेचे आहे.

6) पर्यटन उद्योगांचा विकास :-
पर्यटनामुळे पर्यटन उद्योगांचा विकास होतो. चांगले रस्ते, शुद्ध संपाती, विद्युत् पुरवठा, शारोलय सेवा इत्यादी सुलभता करून देण्याला लागतात. त्यामुळे स्थानिक लोकांना त्याचा लाभ होतो. स्थानिक होती व्यवसायाचा पर्यटनामुळे विकास होतो. रूढ, मांस, रंडी, दुध, फळे, फळे यांची भाजणी वाढते. त्यामुळे पर्यटन उद्योगांचा विकास होतो.

7) शिक्षण आणि संशोधन :-
ज्ञान मिळवणे, कावती इराणे सामाजिक विकास सादणे उपायांना निर्माण करणे इत्यादी उद्देश पर्यटनामुळे साध्य होतात. पर्यटन उद्योगातून वैज्ञानिक कार्यक्रम उपाया संशोधन यांचीही चर्चा होते. विज्ञान व तंत्रज्ञान यांची देवाण-घेवाण होते.

समाशेप :-
अशा पद्धतीने पर्यटन विकासामाधून शास्त्राचा व पर्यटन केंद्र परिसरातील लोकांचा विकास होतो. पर्यटनामुळे शेजगार निर्मिती संघुभात निर्माण होतो.

Handwritten signature and date in red ink.
23/11/23

प्र. 2. —————> ?

→ प्रस्तावना :- पर्यटक विविध प्रकारचे असतात. पर्यटक बहुश्रवणाद्वारे मनात बाळगून प्रवास करतात. पर्यटन हा एक स्वतःची व्यवस्था असून येते. निरनिराळ्या प्रकारे वर्गीकरण करण्यात येते. पर्यटक संख्या, पर्यटनाचा कालावधी पर्यटनाचा हंगाम, पर्यटनाची गती या आधारे पर्यटनाचे वर्गीकरण करण्यात येते. पर्यटनेचे प्रकार पुढीलप्रमाणे आहेत.

पर्यटनेचे प्रकार

1) स्वदेशी पर्यटन :- या पर्यटन प्रकारात अंतर्गत स्वदेशी पर्यटन म्हणतात. या पर्यटन प्रकारात लोक आपल्या राहत्या ठिकाणाहून शहर परंतु आपल्या देशातच प्रवास करतात. पर्यटकांना देशांतर्गत देशांतर्गत प्रवास सुलभ वाटतो. कारण भाषाविनिमय, कागदपत्रे यांचा अडथळ नसतो. देशी पर्यटने अनेक इच्छा साध्य करण्यासाठी केली जातात.

2) विदेशी पर्यटन :- एका देशातून दुसऱ्या देशात पर्यटन केले जाते. त्यालाच विदेशी किंवा आंतरराष्ट्रीय पर्यटन म्हणतात. यात एका देशातील व्यक्ती निरनिराळी ठिकाणे पाहण्यासाठी दुसऱ्या देशात प्रवास करतो. कागदपत्रे पर्यटकांकरिता असणे आवश्यक असते. अलीकडे हवाई वाहतुकीमुळे परदेशी पर्यटनेचे प्रमाण वाढले आहे.

3) जलमार्गी पर्यटन :- प्राचीन काळापासून होणारी पर्यटने हे बहुधा जलमार्गाने होत असते. अशी पर्यटने नववर्षीन प्रदेशांचा शोध घेण्यासाठी केली जात. जलमार्गाने होणारे पर्यटन हे धाडसी पर्यटक करत असत. या पर्यटनासाठी पर्यटक बोटी व जहाजाद्वारे सफारी करत. मध्ययुगीन या जलमार्गी पर्यटनाचा विकास मोठ्या प्रमाणात झालेला दिसून येतो.

सुविधा आकडे लक्ष देऊन पर्यटन विकास करण्यात आला.

4) विकासाचा चौथा टप्पा - पन्धवी पंचवार्षिक योजना :-
 राष्ट्रीय अर्थिक स्थिती सुधारण्यासाठी ही तसेच आंतरराष्ट्रीय समस्या सोपवण्यासाठी पर्यटन हा उद्योग महत्त्वाचा आहे.
 या योजनेत ४६०० कोटी रुपयांची तरतूद विभागातच वाडवण्यासाठी करण्यात आली. मागास भागात पर्यटन विकास करण्याच्या योजनेत भर देण्यात आला.

5) विकासाचा पन्धवा टप्पा - सहावी पंचवार्षिक योजना
 या योजनेत पर्यटन विकास विशेषरूपेने पर्यावरण संतुलनावर भर देण्यात आला पर्यटकांचा निवास व्यवस्थित वाढ करत असताना त्यांचा पर्यावरणावर विपरीत परिणाम होणार नाही याची दक्षता घेण्यात आली.

6) विकासाचा सहावा टप्पा - सातवी पंचवार्षिक योजना :-
 या योजनेत पर्यटनाचा विकास खाजगी गुंतवणूक करण्यावर भर देण्यात आला. पर्यटन उद्योगातील काही घटकांची पूर्णता खाजगी गुंतवणुकीद्वारे करावी तर रस्ते, रेल्वे वाहतूक यांचा विकास किंमत्यांचे जतन, राष्ट्रीय साधनसंपत्तीचे संवर्धन करणे इत्यादी कार्य सरकारी सरकारी गुंतवणुकीद्वारे करण्यावर भर दिला खाजगी आणि सरकारी गुंतवणुकीद्वारे पर्यटन उद्योग विकसित व्हावा हेच या योजनेचे उद्दीष्ट आहे.

7) विकासाचा सातवा टप्पा - आठवी पंचवार्षिक योजना (1992-1997) :-
 या योजनेत पर्यटन विकास कार्य खाजगी क्षेत्राकडे सोपवण्यात आले पर्यटनाच्या पायाभूत गोष्टी सरकारद्वारे पुरवल्या जात नव्हती आहेत. देशात पर्यटनाचा आर्थिक विकास व्हावा हे प्रोग्राम हाची धोरण आहे. उच्च कार्यक्रमाच्या आधारे पर्यटन कार्य करण्यात आले.

4) क्रिडा पर्यटन :-

क्रिडा मेजाप्रमाणेच क्रिडा पर्यटन हे शुद्धा एक महत्वाचा पर्यटनाचा प्रकार आहे. पर्यटनान्या अनेक उद्देशांपैकी शेळांचा विकास करणे हा एक मुख्य हेतू आहे. क्रिडा, प्राप्तेमारी, शिकारी, दिवाळी, क्रिडास्पर्धा इत्यादी क्रिडा प्रकारांना पर्यटनामुळे चालना मिळाली मौकानयन, क्रिकेट, पर्वतराहण, अश्वराहण अशा शेकडो क्रिडा स्पर्धांच्या आयोजनामुळे पर्यटनाला चालना मिळते.

5) ऐतिहासिक पर्यटन :-

भारतान प्राचीन काळापासून ऐतिहासिक वास्तू लक्ष्मणेला आहे. ऐतिहासिक स्थळांचा अभ्यास करण्यासाठी व त्या स्थळांची माहिती घेण्यासाठी ऐतिहासिक ठिकाणांशी पर्यटनाचे आयोजन केले जाते. यामध्ये ऐतिहासिक गोळी उदा: किल्ले, स्मारके, भुव्हाभूमी, वास्तू इत्यादी गोळी पाहणे हा मुख्य उद्देश या पर्यटन प्रकारात येतो.

6) धार्मिक पर्यटन :-

प्राचीन काळापासून जगात सर्वत्र पर्यटनाचा एक प्रकार प्रमुख उद्देश म्हणजेच धार्मिक पर्यटन होय. पर्यटक अशा पर्यटनाच्या माध्यमातून आपल्या धार्मिक व धार्मिक स्थळांना भेटी देते. पाश्चात्य देशात असे पर्यटन मर्यादित असते तरही पौराणिक देशात मान पर्यटनाचा हा अत्यंत महत्वाचा उद्देश असून भारतासारख्या देशात दरवर्षी लोक धार्मिक असे पर्यटन करतात.

7) व्यापारी पर्यटन :-

आज मोठ्या प्रमाणात व्यापार व्यवसायात वाढ झालेली आहे. तेव्हा एखादा व्यापारी आपल्या व्यवसायासाठी लागणाऱ्या ठिकाणांना भेट

अंकांना आवश्यक सेट देत झालेला अन्वयकारे
व्यवसायनिर्मिती व व्यापारनिमित्त होणारी पर्यटन
जन्ना व महर्शनांना सेटी देव्याच्या हेतने होतात.

अपारोव :-

अशा प्रकारे पर्यटक आपल्या गरजा व आवडी
नुसार पर्यटन करतात. यावरील पर्यटनाचे अनेक
प्रकार पडलेले दिसून येतात. आज पर्यटन हा प्रत्येक
देशाच्या मुख्य विषय बनला आहे. त्यातून मोठ्या
प्रमाणात पर्यटकांना आकर्षित करणाऱे कार्य पर्यटन
संस्था करित आहेत. वरील विविध पर्यटन संस्था
करित आहेत वरील विविध पर्यटन प्रकाराच्या माध्यमातून
पर्यटक हा पर्यटन करित असल्याचे दिसून येते.

07
mink

प्र. 4

→ प्रस्तावना :-

इ.स. 1975 मध्ये महाराष्ट्र राज्याच्या पर्यटन विकासानी जबाबदारी कडे सोपवण्यात आले. प्रत्येक राज्यात पर्यटनाच्या विकास खाता या हेतूनेच राज्य पर्यटन विकास महामंडळे स्थापन करण्यात आली. महाराष्ट्रात मुंबई, नागपूर, नाशिक, ठाणे या सर्व राज्य प्रशासन विभागाच्या ठिकाणी आणि मबी दिल्ली येथे विभागीय कार्यालये स्थापन करण्यात आले. चे कार्य पुढील प्रमाणे आहेत. M.T.D.C.

1) निवास व्यवस्था :-

निवासाची सोय M.T.D.C. मार्फत राज्यात ठिकठिकाणी करण्यात आली. पंढरपूर, शेगाव गावापतीमुळे इत्यादी महत्त्वपूर्ण ठिकाणी निवास व्यवस्था आहे. ज्या निवास व्यवस्थेमुळे पर्यटकांची निवासाची उत्तम व्यवस्था होत आहे. M.T.D.C.

2) वाहतुक सुविधा :-

भाराम वसेल, M.T.D.C. ने मंडळाच्या मालकीचे आर्थोर्जित केल्या आहेत. 2. शाख्यातील प्रेमगीय शहरातील विविध स्नेह स्थळे यांचे दर्शन करणे यासाठी ही वाहतुक सुविधा आहे. या पंचवार्षिक योजनेत या उपक्रमावर कोटी रुपये खर्च केला गेला. 289

3) योजनेच्यावस्था :-

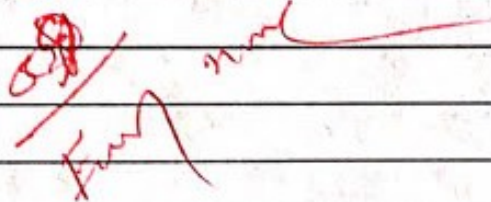
योजनेच्यावस्था केली आहे. भारत येणाऱ्या परदेशी पर्यटकांपैकी निम्मे पर्यटक महाराष्ट्रांना भेट देतात. त्यामुळे राज्यात परदेशी पर्यटकांसाठी योग्य त्या सेवा सुविधा M.T.D.C. मार्फत पुरवल्या जातात. हे महामंडळ पुणे, शिर्डी

1/8) पंचवार्षिक योजनेतील पर्यटन विकास :-

पंचवार्षिक योजनेत राज्यातील पर्यटन विकासाकडे लक्ष दिले गेले नाही त्या व त्या पंचवार्षिक योजनेत महाराष्ट्रातील पर्यटन व विकासासाठी तशी करण्यात आल्या. शयनगृह निव्ह्यातील काशिदं, सिंधुवुर्गी येथील वेंगुर्ली येथे पर्यटक निवास स्थाने बांधण्यात आले.

संक्षेप :-

विविध M.T.D.C. ने पर्यटकांसाठी राज्यातील पर्यटनस्थळी आवश्यक त्या सेवा-सुविधा पर्यटकांना पुरविल्या जातात. महाराष्ट्रात होणाऱ्या परदेशी पर्यटकांसाठी योग्य त्या सेवा-सुविधा M.T.D.C. कडून पुरविल्या जातात.

नाव - मथुरी शक्ती जाधव

पेपर नाव - पर्यटन विकास In

पेपर नं. - 9

शीट नं. - 02

T. 37-08 = (45)
 40 10
 Form Five
 done

दि - Mayurji वर्ग B.A.F.4

प्र. 9. पर्यटनाचा आर्थ सांगून पर्यटनाची व्याप्ती स्पष्ट करा.

प्रस्तावना,

20 व्या शतकातील 29 व्या शतकात सामाजिक व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर दूरगामी परिणाम करणारी योगवाही आर्थिक क्रिया म्हणजे पर्यटन होय. प्रवास आणि पर्यटन हा जगातील अग्रेसर व्यवसाय असून त्यामुळे जास्तीत जास्त लोकांना रोजगार प्राप्त होतो. इ.स. 2000 मध्ये 90 कोटी लोकांनी आंतरराष्ट्रीय सीमा ओलांडून प्रवास केला आणि सुमारे 600 अब्ज अमेरिकन डॉलर्स इतका खर्च केला. एकूण जागतिक उत्पन्नाच्या 92 टक्के ते 93 टक्के इतकी ही रक्कम होती.

* पर्यटन विकास म्हणजे काय ?

पर्यटनात जगामध्ये सर्व देशात महत्त्व प्राप्त झाले आहे त्यामुळेच पर्यटनाची स्पष्ट अचूक शास्त्रीय अशी व्याख्या करणे आवश्यक आहे. पर्यटन हा शब्द रंगूनीतील Tourism या शब्दाचे मराठी रूपांतर आहे.

Tourism हा शब्द Tour (प्रवास) या शब्दापासून तयार झाला आहे. या शब्दाचे रूपांतर नंतर Tourn मध्ये झाले.

अ पर्यटन व्याख्या (Tourism Definitions)

I) जोस अरिनागा :- "साधकल वरुन फिरणे नीकारिहार करणे इ. साठी भ्रमंती करणे म्हणजे पर्यटन होय"

II) इमर :- "परदेशी मानसाने एखाद्या देशात प्रवेगान व वाहरात आगमन वास्तव्य भ्रमंती आणि लेगून जाणे म्हणजे पर्यटन होय"

III) या. हुंशीकर व फ्रड :- "कायम स्वरुपाची वस्ती न करुथान्या हेतुने व दुत्पादनाशी संबंधित नसलेली अपरिचित व्यक्तीच्या भ्रमंतीतून प्रस्थापित झालेली अपूर्ण धरन, व संबंध म्हणजे पर्यटन होय"

व्याख्याचे वैशिष्ट्ये :-

पर्यटन हा मानवान्या वैशिष्ट्यपूर्ण आर्थिक व्यवसाय आहे. यामध्ये लोक प्रवास करतात. त्यांच्या नेहमीच्या ठिकाणापेक्षा इतरत्र कांदि काळ वास्तव्य करतात. पर्यटक शेतगारासाठी इतरत्र स्थलांतर करणाऱ्या लोकांपेक्षा भिन्न असतो. यामुळे या शेतगामध्ये मूलभूत करक मानला जातो.

पर्यटन हा विनामोवदला अविष्कार आहे. पैसे मिळविणे हा पर्यटकांचा हेतू नसतो. जरी तो नेरानिराळ्या ठिकाणांना नेही हेतू असल्या तरी पर्यटन हा त्यांच्या उद्देश नसतो. तसेच शेतगार मिळविणे किंवा व्यवसाय करणे पर्यटनच

बाबून ते निरभिरक्या सेवा पुरविल्लत
उदा. शोचन व निवास व्यवस्था, पॅनेलिंग,
वाहूक मागीरुयन.

ए. परदिना व तंदूर सांचा जवक्या वंयड अडे
निरभिरक्या ठिकाणी वेगवेगळ्या मरुमरुय
परदिना मोठ्या प्रमाणावर चालते. अडे, अडे
इवेच्या ठिकाणी उन्हाळ्यांत तर हिमालयित
पदेशांत परदिना गर्दी करतात. अडे अडे
परदिना व वात उद्योग अडे विवेक करु
गाणवतो.

अशा प्रकारे परदिना जाखेची वेगवेगळे अडे.

~~09
मिसे~~

ब) पर्यटकांच्या संख्येच्या आधारावर पर्यटनाचे प्रकार :-

संख्येनुसार प्रवासात बरेच अथवा अल्पांशच्या पर्यटकांच्या प्रकार पडतात. या संख्येनुसार त्यांची इतर वैशिष्ट्ये अवलंबून असतात.

9) व्यक्तीगत पर्यटन :-

या प्रकारच्या पर्यटनाला सामूहिक पर्यटन असेही म्हणतात. अलिकडे सामूहिक पर्यटनाचे प्रमाण वाढत आहे. या पर्यटकांच्या प्रकारात अनेक कुटुंबे किंवा अनेक लोक एकत्र येऊन पर्यटनाचे आयोजन करतात. ही पर्यटने खडद्या एजंटांमार्फत आयोजित केली जातात. यात वाढरुत व राहण्याची व्यवस्था एजंटांमार्फत होत असते. ही पर्यटने एखाद्या धार्मिक, ऐतिहासिक, भौगोलिक ठिकाणात अथवा दृश्यासाठी किंवा यात्रा उरूस किंवा प्रदर्शन पाहण्यासाठी केली जातात.

समूह किंवा गट पर्यटन :-

या प्रकारच्या पर्यटनाला सामूहिक पर्यटन असेही म्हणतात. अलिकडे सामूहिक पर्यटनाचे प्रमाण वाढत आहे. या पर्यटकांच्या प्रकारात अनेक कुटुंबे किंवा अनेक लोक एकत्र येऊन पर्यटन आयोजन करतात.

पर्यटन कालावधीच्या आधारावर पर्यटनाचे प्रकार :-

या पर्यटनात प्रवासाचा कालावधी मुख्यमान्या कालावधि याचा विचार करून पर्यटनाचे पुढील प्रकार पाडले आहेत.

अल्पकालीन पर्यटन :-

या पर्यटनाचा कालावधि एक आठवडा ते १० दि...

असे पर्यटक जे विद्यकात्मिन पर्यटनास जाडू, राडू, नाहित असे पर्यटन आयोजित करतात. हेगागी स्वकमानि पर्यटने असा प्रकारे होतात.

2) दीर्घकालिन पर्यटने :-

या प्रकारात पर्यटनाच्या कालावधी मोठा असतो. यात पर्यटक एक ठिकाण अधिक काळ राहते. आरोग्यदायी हवामान व शांत वातावरण असलेल्या ठिकाणी अशी पर्यटने होतात. जेव्हा सुटीचा कालावधी एक महिन्यापेक्षा अधिक असतो तेव्हा हे पर्यटने होतात.

3) अखंडपणे होणारी पर्यटने :-

या प्रकारच्या पर्यटनामध्ये पर्यटक सतत एका ठिकाणातून दुसऱ्या ठिकाणी प्रवास करीत असतात. पर्यटक कोणत्याही ठिकाणी पांच-रात्रीपेक्षा अधिक वास्तव्य करीत नाहीत. अल्पकालिन व दीर्घकालिन पर्यटनापेक्षा या पर्यटनाच्या उपवेशा मिळत असतो. अशी पर्यटने मुख्यतः हिवाळ्यात व उन्हाळ्यात होतात.

शहराच्या गुरुवैशिष्ट्यांच्या आधारावर पर्यटनाचे प्रकार

समुहाने येणाऱ्या शहरांकाळीत होणाऱ्या पर्यटनावर परिणाम करणारे काही घटक आहेत. असे शहरातील परिस्थिती, शहराचे मासिकार्षिक हिवाळा, शहराचे जलवायू व फविरुन घसरणे इ. सात अनुकुल असते. याशिवाय निश्चिन्त्या शहरांमध्ये होणारे धार्मिक मेळावे, प्रदर्शने, वित्रपदर्शने, संग्रहालयांसह इ. मूळची पर्यटनास चालना मिळते.

अखंड पर्यटने :-

युरोप अमेरिकेत मार्च ते जून अखंड असे उन्हाळ्यातील पर्यटन आयोजित केले जाते. यात पर्यटकांनी हे पर्यटन सामर्थ्याने

प्राथमिकीत केने मागे अनेक निवृत्त लोक, दुर्दैवकारा
मुक्तिकारण मिक निवृत्ता साठी बांधी निवृत्त । समुदाय
सोपानकारणासाठी आगती करतात.

७) शिकारी पर्यटन :- शिकारी हा वृत्त पर्यटनासाठी
मागलेला सामग्री आणे. कडकल अनेक पर्यटक
शिकारीमात पर्यटनासाठी बोटे, पडनात, पारखाल्य
हेमात हे पर्यटन अन्वित लोक प्रेम दाखवते.
शिकारीमातीत शिकार ते मात्त या ठिकात आयोजित
केले जाते.

८) पावसाळी पर्यटन :- भारत पावसाळ्या शिकारी पडनात
हो हो पाडुदा, दुगे पावसाळाची हेसी प्रवासी
आशा शिकारी पर्यटने आयोजित करतात
उर नोलावळा, खंडाळा, मधवकेरनर अंगोली
चेरापुंगी या जास्त पावसाळ्या शिकारी ही पर्यटने
आयोजित केले जातात.

९) पर्यटनाच्या स्वल्पाच्या आधारावर पर्यटनाचे प्रकार :-

१) सामाजिक पर्यटन :- नेह्या मर्यादित उपजिविकेची साधने
असलेला लोक समूह आपल्या मागण्यासाठी कुशीकडे
घेवास करते किंवा विशिष्ट समुदायाची काही
उपाययोजना करवयासाठी त्या समुदाय त्या
कार्यक्रमात सहभागी होण्यासाठी उमेजित केले
जाते व तो समूह पर्यटन करते त्यालाच
सामाजिक पर्यटन असे म्हणतात.

साथ पर्यटन :-

नेहजिच्या निवासस्थानाखेरे प्रवासास जातात.

II) सामाजिक पर्यटन :- पर्यटनाची इच्छा असलेले परंतु त्यांच्या खर्च सहन करू शकणारे लोकांना या प्रकारचे धरू असतात. त्यांच्या खर्चाचा काही भाग सरकार, कामगार संघटना, कर्मज सामाजिक संघटना, स्थानिक प्रशासन यांच्याकडून भागविला जातो. हे कामगार अथवा मजूर त्या संघटनेशी संबंधित असतात.

III) मर्यादित उत्पन्न :- सामाजिक पर्यटनातिल सहभागी पर्यटक हे शक्यतो अंगमेधना, आर्थिक कडक उद्योग व वतर उद्योगातिल कमी उत्पन्न गरातिल लोका असतात. कृषि उत्पन्न हासल्यामुळे असे लोक पर्यटनातिल भोजन व निवास यासाठी मोठा खर्च करू शकत नाहीत.

2) सांस्कृतिक पर्यटन :-

* (I) निरनिराळ्या भागातिल लोकांच्या चालीरिती, परंपरा, भाषा, संस्कृती, इ. गोष्टी समजूव घ्याव्यात या पर्यटनाला महत्त्व आहे.

* (II) सांस्कृतिक पर्यटनामध्ये तेथील वस्तू संग्रहालये, ग्रंथालये, रंगमंच, राष्ट्रीय वैज्ञानिक संशोधन संस्था या धरुणांचा समावेश होतो.

3) ऐतिहासिक पर्यटन :-

हे पर्यटने ऐतिहासिक ठिकाणाशी संबंधित असतात. यामध्ये ऐतिहासिक गोष्टी, उदा. मिल्हे स्मारके ऐतिहासिक वास्तू इ. गोष्टी पाहणे हा कार्यक्रम असतो. विशेषतः अभ्यासार्थ्या, हेरने शिक्षण संस्था व अभ्यासकारांकरे अशी पर्यटने आयोजित केली जातात.

१) स्वधर्म पर्यटन :-

या पर्यटन प्रकारात निरनिराळ्या धर्मांसाठी उदा: निवास, भोजन, प्रवास: मनोरंजन यासाठी लागणारा स्वर्ग पर्यटक स्वतः करतो. अंतर्गत परदेशी व परदेशातून स्वदेशात पर्यटक पर्यटनप्रकार यांचा या प्रकारात समावेश होतो.

२) सामाजिक पर्यटन :-

या धर्माची सविस्तर माहिती पर्यटकाच्या स्वरूपावर आधारलेल्या पर्यटन प्रकारांमध्ये यापूर्वीच येऊन गेली आहे.

३) पर्यटनाच्या उद्देशानुसार पर्यटनांचे प्रकार :-

निरनिराळ्या ठिकाणांना भेट देणाऱ्या पर्यटकांच्या उद्देशानुसार पर्यटनांचे पुढील पाच प्रकार पडतात.

१) धार्मिक पर्यटन :-

जगात सर्वत्र पर्यटकांचा एक प्रमुख उद्देश म्हणजे धार्मिक पवित्र स्थळांना भेटी देणे होय. पश्चात्य देशात असे पर्यटन मर्यादित असले तरी पौराणिक देशात मात्र पर्यटकांचा हा अत्यंत महत्त्वपूर्ण उद्देश असून भारतासारख्या देशात परवर्षी कोट्यावधी लोक असे पर्यटन करतात.

२) सुदृशीय पर्यटन :-

अशा पर्यटकांच्या मुख्य उद्देश सुदृशीय विस धरंपासून इतर निसर्गाच्या साक्षिण्या तलाव, सागर किनाऱ्यांवर किंवा पर्वतरांगामधील नदिमध्यादि किंवा घनदाट जंगल व्याप्त निसर्गी सुदृशीय स्थानांचा आस्वाद घेत घाबवावेत असतो.

3) अवसाह पर्यटन :-
 तक्रिम लोकांकडून होणाऱ्या पर्यटनांत
 वाक्यास पर्यटनाला अधिक वाव आसतो. असे पर्यटक
 निरनिराळ्या देशात शिष्टाचाराने निमित्ताने जातात. आगे
 तोगिल पर्यटन स्थळे पाहतात.

4) मित्र नातेवाईकांच्या भेटी प्रीत्यर्थ पर्यटन :-
 काही वेळा
 पर्यटनाच्या हेतू मित्र व नातेवाईकांच्या भेटीसाठी
 असतात. ज्या आसतो. या मध्ये देशी - विदेशी
 या दोन्ही पर्यटन प्रकारांचा समावेश होतो.

5) पर्यटनाचे इतर उद्देश :-
 पर्यटनाच्या इतर उद्देशांमध्ये
 कावसाधिक उद्देशां आरोग्य विषयक उद्देश, महत्वाचे
 आहेत. निरनिराळ्या व्यापारी उद्देशांमध्ये वस्तूची
 विक्री, विमा, तांत्रिक व शास्त्रीय कारणे महत्वाची
 आहेत.

6) पर्यटनाच्या साधनांच्या आधारे पर्यटनाचे प्रकार :-
 पर्यटनाच्या साधनांच्या आधारे पर्यटनाचे
 पुढील मुख्य चार प्रकार प्रस्तातः

1) पायी पर्यटन :-
 तेव्हा पर्यटने ही पूर्वी जेव्हा वाहतुकीची साधने नव्हती
 तेव्हा पर्यटने ही पायी होत.

2) रेल्वे व मोटारीव्दारे होणारी पर्यटने :-
 जगात रेल्वे व मोटारी
 निघाल्यानंतर पर्यटनाची प्रगति अपार्याने झाली.

3) हवाई पर्यटने :-
 जगामध्ये हवाई वाहतुकीचा विकास
 झाल्यावर पर्यटनाची विशेष प्रगति झाली.

प्र. 3. पर्यटन विकासाचे टप्पे सांगा.

पुस्तकाचा

भारत हा पर्यटन व्यवसायातील महत्त्वाचा देश बनण्याची मोठी संभाव्यता असली तरी या देशाच्या वृद्धा तितका पर्यटन विकास अद्याप झालेला नाही. प्रदीर्घ ऐतिहासिक सांस्कृतिक व धार्मिक परंपरा या देशाला लाभली आहे. विस्तृत किनारा, हिमालयसारख्या जगातील उत्तम पर्वतीय प्रदेश, गंगा, यमुना, ब्रम्हपुत्रा, कृष्णा, गोदावरी, कावेरी या नद्या मोठ्या नद्या अंर्दमान, निकोबार, लक्षद्वीप येथे असतांना जगतिक पर्यटनात फार थोडा भाग भारताचा आहे. भारताचा व्यापक विस्तार विविध क्षेत्रातील विविधता त्यामुळे जगातील प्रत्येक पर्यटकांला कांही ना कांही देण्याची क्षमता या देशात आहे.

अ) सर्जंट समिती

(The Serjeant Committee)

भारतात दुसऱ्या महायुद्धापूर्वी देखील पर्यटनाला महत्त्व होते त्यावेळी ब्रिटिश शासनाने पर्यटनाच्या विकासासाठी प्रयत्न केले होते. परंतु दुसऱ्या महायुद्धामुळे शासनाला या विषयी प्रयत्न करता आले नाहीत. नंतर पर्यटनाच्या विकासाकरिता जाणीवपूर्वक व संघटित प्रयत्न करण्यात आले.

ग) सर्जंट समितीचे कार्य

सर्जंट समितीचे कार्य पुढीलप्रमाणे निश्चित करण्यात आली होती.

१. युद्धापूर्वी व युद्धानंतर भारतासाठी देशी व विदेशी पर्यटकांच्या स्वरुपाचे व विस्ताराचे सिंहावलोकन केल्यावर त्यांच्या वाढीसाठी किती वाव आहे याचे परिष्करण करणे.

१) देशी व पर्यटकांमध्ये निग्रामालये शंड हवेची किमुणे
 विशेषज्ञिनि नदलेली होजे, ऐतिहासिक भाणि पुराण-
 कदावेवची आवड निगति करुयासाठी उपाय रुचविजे.

२) पर्यटन केडु लिकसित करुयाच्या दृष्टीने प्राथीय व
 परदेशी पर्यटकांना कोवत्या रुचिद्या धायच्या थारसंधी
 रुचना करजे.

३) महामतती पर्यटन संघटना इ-
 साजट समितीने आपला
 अख्य १९७६ मध्ये सरकारला सादर केला साजट
 समितीच्या शीफारसीनुसार भारतात महामतती पर्यटन
 संघटनेची स्थापना झाली.

४) पर्यटन वाहतूक समिती इ-
 इ. सन १९७८ मध्ये वाहतूक
 मंत्रालयात पर्यटन विकासविषयी एक वेगळी पर्यटन
 समिती स्थापन करुयात झाली. त्या शाखेच्या ध्यताने
 देशात पर्यटनाचा विकास होडु लागला. त्यामुळे
 १९५५-५६ मध्ये या शाखेचा विस्तार करुयात आल
 या वरोवरच या शाखेच्या ठ अशाब्दा करुयात
 आल्या.

i) पर्यटन वाहतूक विभाग इ-
 या विभागाकडे देशी व
 विदेशी पर्यटकांच्या कायपेशिर बळी पाहणे टूट्टल
 एअर, होटल, निग्रामालये इ. विषयी आकडेवारी गोळ
 करणे व त्यांचा मासिक अहवाल सादर करणे.

ii) पर्यटन प्रशासन विभाग इ-
 या विभागाकडे आर्थिक
 बळी अंदाजपत्रक, नवीन कायलिये उद्युयासंबंधी
 कामकाज पाहणे इ. चा समावेश होतो.

iii) पर्यटन जाहीरात विभाग ←

कुवेटिन्स, पोस्टर्स व. ची छपाईची कामे पाहणे. पर्यटन जाहीराती संबंधी

iv) जाहीरात साहित्य वितरण विभाग :-

पर्यटन जाहीरात साहित्याचे वितरण करणे. काही काळावधीनंतर पर्यटन वाढतूक संचालनाय रुतूक रुतूक करुयाची कल्पना पुढे आली. परंतु देशात पर्यटनाचा वेतटा विकास न झाल्याने ही योजना मान्य करुयात आली नाही. त्या ठेवजी पर्यटन माहिती कायलिये रुतूक करुयात आली.

09
मो. २

प्र. १. पथटन विकास महामंडळ (M.T.D.C.) कार्य सांगा

→ प्रस्तावना

महाराष्ट्र हे भारतातील एक विकसित राज्य असून येथे उद्योगधंद्यांचा विकास भारताने सर्वाधिक झालेला आहे. पथटन विकासाच्या दृष्टीने या राज्याला ऐतिहासिक सांस्कृतिक, धार्मिक परंपरा लाभलेली आहे. याशिवाय नैसर्गिक सृष्टी सौंदर्याच्या, थंड हवेची ठिकाणे यांचाही विकास झालेला आहे. या राज्यात पथटन विकासाला अलीकडे सुरुवात झाली आणि महाराष्ट्र पथटन विकास महामंडळाची स्थापना इ.स. १९६५ मध्ये करण्यात आल्यानंतर पथटन विकासाला खऱ्या अर्थाने महाराष्ट्रात चालना मिळाली. महाराष्ट्रामध्ये पथटन स्थळामध्ये कुमालीची विविधता आहे. महाराष्ट्र राज्यामध्ये पथटन व्यवसायाचे अनिवार्य अतिशय उज्वल आहे. महाराष्ट्र हे पथटनाच्या दृष्टीने वैभवशाली वारसा असलेले राज्य आहे.

१) पथटन संचालनालय :-

कोणत्याही शोषीचा विकास त्या स्वतंत्र खाते असल्याशिवाय होऊ शकत नाही. या दृष्टीकोणातून महाराष्ट्रात इ.स. १९६९ पासून पथटन संचालनालय स्थापना करण्यात आली. यालाच पथटनाचा विकास अग्रेसर ठीक राज्य सरकारने उचलेले हे महत्वाचे पाऊल मानले जाते.

२) महाराष्ट्र पथटन विकास महामंडळ (MTDC) :-

इ.स. १९६९ मध्ये महाराष्ट्र पथटन संचालनालय स्थापन करण्यात आले तर राज्यातील पथटन विकासाची जबाबदारी इ.स. १९६५ मध्ये स्थापन करण्यात आलेल्या महाराष्ट्र राज्य पथटन विकास महामंडळाकडे सोपविण्यात आली.

३) पथटकांसाठी निवासालये :-

महाराष्ट्रात पथटन विकास

महामंडळ स्थापन सोल्यार था महामंडळाने पर्यटकांसाठी ठिकठिकाणी विद्यामालये बांधली आहेत.

४) भोजन व्यवस्था :-

महामंडळाने अनेक ठिकाणी पर्यटकांसाठी भोजनमालयांचि व्यवस्था केली आहे. हे महामंडळ पुणे शिर्डी व पांचगणी येथे स्वतःची हॉटेले चालविते था हॉटेल्मधून पर्यटकांना भोजन पोटयविल्या जात.

५) मोटेलस :-

महाराष्ट्रात पुणे - मुंबई, नाशिक - पुणे औरंगाबाद - पुणे कोल्हापूर पुणे था महामार्गाविर पर्यटकांसाठी मोटेलस बांधण्यात आल्या आहेत. अशा ४० मोटेलस बांधण्याची योजना आहे.

६) वाहनांची व्यवस्था व सहलीचे आयोजन :-

पर्यटन विकास महामंडळाकडे मंडळाच्या मालकीच्या २८ आराम बसेस व २ मिनी बसेस आहेत. राज्यातील प्रेक्षणीय स्थळे पाहण्यासाठी महामंडळ सहलीचे आयोजन करते स्थानिक सहली था मंडळामार्फत आयोजित केल्या जातात.

७) कोकणातील पर्यटन विकास :-

कोकण हा भाग पर्यटनाच्या दृष्टीने महत्त्वाचा मानला जातो. म्हणून कोकणात पर्यटनाचा विकास करणेत आहे. यासाठी समुद्र किनाऱ्यावर ठिकठिकाणी ३२ हॉटेल्स व पर्यटक निवास बांधण्याचे शासनाचे योजना आहे.

८) मुंबई येथील पर्यटन विकासाचे योजना :-

मुंबई हे महाराष्ट्रातील एक औद्योगिक व्यापारी सांस्कृतिक व शैक्षणिक केंद्र आहे.

e) मागास भागात पर्यटनाचा विकास :- पर्यटनाला उद्योगाचा दर्जा देण्याचे महाराष्ट्र शासनाने मान्य केले आहे. याबुसार मागास भागात स्वलती व स्वलतीने विल्लपुरवठा करून पर्यटनाचा विकास करण्याची योजना आहे.

90) पंचवार्षिक योजनातील पर्यटन विकास :- महाराष्ट्र राज्याची निर्मिती १९६० मध्ये साली तोपर्यंत भारताच्या पंचवार्षिक योजना पूर्ण झाल्या होत्या तिसऱ्या व चौथ्या योजनेत राज्यातील योजनात पर्यटन विकासाकडे फारसे लक्ष देण्यात आले नव्हते.

99) महाराष्ट्र पर्यटनाचे अवितरण :-
 [1] महाराष्ट्राचा पर्यटन विकास झालेला असला तरी काही अपवाद वगळता पर्यटन व्यवसायाचा राज्याला अद्याप फायदा व्हावा तसा झाला नाही. राज्यात येणाऱ्या परदेशी पर्यटकांचे प्रमाण उमि आहे. केवळ मुंबई येथे विमान वाहतूकची सोय म्हणून परदेशी पर्यटक राज्यात येतात.

[2] महाराष्ट्रामध्ये सर्वात जास्त धार्मिक पर्यटन चालते. परंतु त्यामुळे पर्यटन व्यवसायाला फारसा फायदा मिळत नाही. कारण त्यापासून फारसे उत्पन्न मिळत नाही. उलट अशा आविकांनी सोय करण्यासाठी आंडवल खर्च करावे लागते.

[3] स्थानिक पर्यटकांना उत्तेजन देण्यासाठी सध्याच पर्यटन क्षेत्राचा विकास करावा लागेल परंतु नवनवीन पर्यटन स्थळे खोदावी लागतील तेथे निवास, वाहतूक सोयी करणे लागतील हॉटेल्स व करमणूक थांबिही सोय असावी.

09
 मागास

नाव: दिपाली राम कारे
 पेपर नाव: पर्यटन विकास ~~विभाग~~
 पेपर नं: 0
 मर्ग - B.A. S.Y.
 आसन नं: 03

37
 40
 08
 10 = 45
 100

प.न. — 18

— प्रस्तावना:

कोणत्याही विकसनशील देशाचे पर्यटन विकास हे मुख्य श्रेय मानले जाते. कोणत्याही देशात पर्यटनाचे अद्येयतर-शेणीन रूशान इतर व्यवसायांशी तुलना केल्यावर लक्षात येते. विकसनशील राष्ट्रां चा गेल्या दोन - तीन दशकांपासून पर्यटन म्हा विकासामुळे उत्पन्नान सातत्याने वाढ होत आहे. म्हणजेच पर्यटन उद्योगाचा विकास हे या राष्ट्रांचे मुख्य श्रेय आहे. भारतान पर्यटन विकासाला अजुनून्म र्शेती लाडली आहे. कारण या राष्ट्रात विविध पर्यटन केंद्रे उपलब्ध आहेत. भारतान विविध पर्यटन केंद्राची अजुनून्मता अरंभित्तु भारताना पर्यटनाचे नंदनवन म्हणतत्तु. भारतीय पर्यटन विकासचे उद्देश खात्रीप्रमाण आहेत.

भारतीय पर्यटन विकासचे उद्देश:-

1) रोजगार निर्मिती:

पर्यटन हा रोजगार निर्मिती करणारा उद्योग आहे. पर्यटन हा वृत्तीयक म्हणजेच रत्त। र-वरुपाचा उद्योग, अशाक्यामुळे स्थानिक लोकरून रोजगार उपलब्ध होतो. पर्यटन आवरण शक्य नाजन, निवास व्यवस्था, मार्गदर्शक, वाहक इत्यादींवर लोकरून रोजगार उपलब्ध होतो.

Q2) बाजारपेठेचा विकासः
पर्यटन उद्योगाद्वारे पर्यटन केंद्र
रचवून बाजारपेठेचा विकास करणे आणि पर्यटनाची
बाजारपेठ विकसित करणे असे दोन्ही साध्य होऊ
शकतात. पर्यटन उद्योगाचा विकास होणे
गर्जेचे आहे. पर्यटन रचवून पर्यटकांना आवश्यक
आवश्यकता जीवन आवश्यक वस्तूंची खरेदी करण्यासाठी
स्थानिक बाजारपेठ विकसित करणे या बाजारपेठेचा
स्थानिक बाजारपेठेचा विकास होण्याचा वस्तूंना अधिक
मागणी असते. म्हणून पर्यटन रचवून बाजारपेठेचा
विकास साधणे हा मुख्य उद्देश आहे.

Q3) परकीय चलनः
पर्यटन हा परकीय चलन प्राप्त करून
देणारा एक महत्त्वाचा उद्योग आहे. पर्यटन या
उद्योगाद्वारे राष्ट्राची आर्थिक स्थिती सुधारता येते.
भारतात विविध पर्यटन केंद्रांची अनुकूलता असल्यामुळे
परदेशी पर्यटकांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे.
परिणामी परदेशी पर्यटकांवर पर्यटनाला
आर्थिक स्थिती सुधारता येते.

Q4) राष्ट्रीय वैद्युत्वाची भावना निर्माण करणेः
पर्यटनद्वारे तरुणांमध्ये राष्ट्रीय वैद्युत्वाची भावना
विकसित करणे हा या पर्यटनाचा मुख्य उद्देश आहे.
क्रिडा पर्यटन, साहसी पर्यटन, अभ्यास पर्यटन
द्वारे विविध राज्यातील राष्ट्रीय तरुणां वर्ग एकत्र
येतो. तरुणांमध्ये एकता, वैद्युत्वा हे भावना
विकसित करण्यासाठी पर्यटनाची भूमिका होऊ शकते.

57) ऐतिहासिक संवर्धनः -

ऐतिहासिक संवर्धन हा पर्यटन उद्योग -मागील महत्त्वाचा लेख आहे. इतिहास आणि पर्यटन या दोन एकाच गाठीचे दोन चाके आहेत. ऐतिहासिक स्थळे, स्मारके, प्राचीन, मध्ययुगीन, आधुनिक कालातील गजधनीत पर्यटक येतात. आपल्या राष्ट्रातील या ऐतिहासिक वारसाचे वास्तव व समाज यांना संवर्धन करावे लागते.

58) विज्ञान आणि संवोधनः -

ज्ञान मिळवणे, व्यक्ती आणि सामाजिक विकास साधणे, सामंजस्य निर्माण करणे इत्येवढे उद्देश्ये पर्यटनामुळे साध्य होतात. पर्यटन उद्योगातून वैज्ञानिक अभ्यासक्रम समस्था, संवोधन यांचीही चर्चा होत. विज्ञान व तंत्रज्ञान यांची देवाण-घेवाण होते.

59) पर्यटन स्थळांचा विकासः -

पर्यटनामुळे पर्यटन स्थळांचा विकास होतो. चांगले रस्ते, बुद्ध पाणी, विद्युत पुरवठा, आरोग्य सेवा इत्येवढे उपलब्ध करून द्याव्या लागतात. त्यामुळे स्थानिक लोकांना त्याचा लाभ होतो. स्थानिक वेळी व्यवसायाचा पर्यटनामुळे विकास होतो. उदा: मॉर, अंडी - इंध, फुले, फळे यांची मागणी वाढते. त्यामुळे प्रदूषावरोधक वेळीचा विकास होतो.

समाशेषः

अशा पद्धतीने पर्यटन विकासामधून राष्ट्राचा व पर्यटन केंद्र परिवसरातील लोकांचा विकास होतो. पर्यटनामुळे रोजगार निर्मिती, वैद्युत व निर्माण होतो.

प्र. 2 → ?

→ पर्यटनावनाः

पर्यटक विविध प्रकारचे असतात. पर्यटक बहुविध हेतू मनातु वाळगून प्रवास करतात. पर्यटक हे बहुस्वरूपी व्यवसाय असून त्याचे निरनिराळ्या प्रकारे वर्गीकरण करण्यात येते, पर्यटक संख्या, पर्यटनाचा कालावधी, पर्यटनाचा ठेगा म, पर्यटकाची जाती या आधारे पर्यटकाचे वर्गीकरण करण्यात येते. पर्यटकाचे प्रकार पुढीलप्रमाणे आहेत.

पर्यटनाचे प्रकार -

1) श्रवदेवी पर्यटनः -

या पर्यटन प्रकारात श्रवदेवी पर्यटन म्हणतात. या पर्यटन प्रकारात लोक आपल्या राहत्या ठिकाणाहून इतरत्र परंतु आपल्या देवातुच प्रवास करतात. पर्यटकांना देवांतर्गत प्रवास खुलवून द्यावा. कारण भाषाविनिमय, कागदपत्रे यांचा अडथळा नसतो. देवी पर्यटने अनेक उद्देवा साध्य करण्यासाठी केले जातात.

2) विदेवी पर्यटनः -

एका देवातून दुसऱ्या देवात पर्यटन केले जाते. त्यालाच विदेवी किंवा श्रवदेशीय पर्यटन म्हणतात. यात एका देवातील व्यक्ती निरनिराळी ठिकाणे पाहण्यासाठी दुसऱ्या देवात प्रवास करतात. परदेवी पर्यटनासाठी पासपोर्ट, व्हिसा, इत्यादी कागदपत्रे पर्यटकाकडे असणे आवश्यक असते. अनेक ठिकाणे हवाई वाहतुकीमुळे परदेवी पर्यटनाचे प्रमाण वाढले आहे.

२२) जन्ममार्ग पर्यटनः-

प्राचीन काष्ठापात्रून लेणारी पर्यटने हे नवव्या जन्ममार्गाने होत आहे. अर्थात पर्यटने नवव्या शतकाच्या सुरुवातीला होण्यासाठी पोली जात, एव जन्ममार्गाने होणारे पर्यटन हे शास्त्रीय पर्यटक करत असत, या पर्यटनसाठी पर्यटक बोटी व जहाजाद्वारे सफरी करत, मध्यपूर्वेत या जन्ममार्ग पर्यटनाचा विकास मोठ्या प्रमाणात झालेला दिसून येतो.

२३) ऐतिहासिक पर्यटनः-

भारताला प्राचीन काष्ठापात्रून ऐतिहासिक वारसा लाभलेला आहे. ऐतिहासिक स्थळांचे उद्धारन करण्यासाठी व त्या स्थळांची माहिती होण्यासाठी ऐतिहासिक पर्यटनाचे आयोजन केले जाते. हे पर्यटने ऐतिहासिक ठिकाणांची संबंधित असतात. यामध्ये ऐतिहासिक गोष्टी उदा. किर्लॉस, स्मिथ, कुडकुरमी, वास्तू इत्यादी गोष्टी पाहणे हा मुख्य उद्देश या पर्यटन प्रकारात येतो.

२४) क्रिडा पर्यटनः

क्रिडा मेजाप्रमाणेच क्रिडा पर्यटने सुद्धा एक महत्त्वाचा पर्यटनाचा प्रकार आहे. पर्यटनाच्या अनेक उद्देशांपैकी स्पर्धांचा विकास करणे हा एक मुख्य हेतू आहे. जल क्रिडा, मासेमारी, खेळार, हिवाळी क्रिडास्थळी इत्यादी क्रिडा प्रकारेना पर्यटनासुद्धे चांगना मिळते. नौकाचरण, क्लिब, पर्वतारोहण, उडवरोहण इत्यादी क्रिडा स्थळांचा आयोजनासुद्धे पर्यटनाला चांगना मिळते.

6) धार्मिक पर्यटन:-

प्राचीन काळापासून जगात सर्वांग पर्यटनाचा एक प्रकृत प्रमुखा उद्देश म्हणजेच धार्मिक पर्यटन होय. पर्यटक अत्रा पर्यटनाच्या माध्यमातून आपल्या धार्मिक व पवित्र स्थळांना भेट देतात. पाश्चात्य देशात असे पर्यटन मर्यादित असले तरीच जैविक दृष्टीने मान्य पर्यटनाचा हा अत्यंत महत्त्वाचा उद्देश असून ज्ञानासारख्या देशात दरवर्षी कोट्यावधी लोक असे पर्यटन करतात.

7) व्यापारी पर्यटन:-

अजि मोठ्या प्रमाणात व्यापार व व्यवसायात वाढ झालेली आहे. जेव्हा एखाद्या व्यापारी आपल्या व्यवसायासाठी लागणाऱ्या वस्तूच्या खरेदीसाठी उत्पादन क्षेत्र असलेल्या देशांना भेट देतो. तेव्हा तो त्या देशातील पर्यटन स्थळांना अवश्य भेट देत असतो. अशा प्रकारे व्यवसायनिमित्ती व व्यापारनिमित्त होणारी पर्यटने जगात प्रदरगिनांना भेट देण्याच्या ठरलेले जातात.

संक्षेप:-

अशा प्रकारे पर्यटक आपल्या गरजा व भाण्डी पूर्ण करून पर्यटन करतात. यावरील पर्यटनाचे अनेक प्रकार पडलेले दिसून येतात. आज पर्यटन हा प्रत्येक देशाचा मुख्य विषय बनला आहे. त्यातून मोठ्या प्रमाणात पर्यटकांना हाकळीत करवण्याचे कार्य पर्यटन संस्था करीत आहेत. वरील विविध पर्यटन प्रकारांच्या माध्यमातून पर्यटक हा पर्यटन करीत असल्याचे दिसून येते.

प्र. 3. — 1?

→ प्रस्तावना: -

भारतातील पर्यटनाचा विकास हा निश्चिंतपणे टप्प्याटप्पेन झाला आहे. पर्यटनाचे आर्थिक महत्त्व लक्षात घेऊन भारताने स्वातंत्र्यानंतर या पर्यटन उद्योगाची नोंद घेऊन व देशात आणखी अधिक आयोजनांमध्ये पर्यटन उद्योगाचा समावेश करून त्याचा निश्चिंतपणे टप्प्याटप्पेन विकास करण्याचे निश्चित केले. भारतीय पर्यटन विकासचे पुढील स्तर टप्पे मानले जातात.

(1) विकासाचा पहिला टप्पा: दुसरी पंचवार्षिक योजना [1956-61] :- पंचवार्षिक योजनेत सुरुवातीस या उद्योगाचा समावेश करण्यात आला नव्हता. दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेत सर्वप्रथम पर्यटन उद्योगाचा कामकाज देण्यात आले. देशाच्या पर्यटन विकास व्हावा म्हणून राज्यसरकार आणि स्थानिक संस्थांच्या माध्यमातून पर्यटनासंबंधी माहिती प्रसारीत करण्यावर भर देण्यात आला. हे प्रमुख दोन कार्ये दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेत आणण्यात आली.

(2) विकासाचा दुसरा टप्पा - तिसरी पंचवार्षिक योजना :- या योजनेच्या काळात पर्यटन विकासाची प्रथम केंद्रसरकार आणि राज्यसरकारने देण्यात आली. केंद्रीय सरकारने विदेशी पर्यटकांना अधिकधिक सेवा उपलब्ध करून देण्यात आणि राज्यसरकारने स्वदेशी पर्यटन, हॉटेल बांधणी असे करवण्यात आले.

७३) विकासचा तिसरा टप्पा - चौथी पंचवार्षिक योजना -
चौथ्या

पंचवार्षिक योजनेत पर्यटन उद्योगाचे आर्थिक महत्त्व लक्षात आले होते. म्हणून पर्यटनाची संबंधित असलेली वास्तुक भोजन, मनोरंजन इत्यादी घटक लक्षात घेण्यात आले. पर्यटनाची निगाडित् असलेल्या विविध सेवा आणि सुविधा याकडे लक्ष देऊन पर्यटन विकास करण्यात आला.

७४) विकासचा चौथा टप्पा - पाचवी पंचवार्षिक योजना -
राष्ट्राची

आर्थिक स्थिती सुधारण्यासाठी तसेच आंतरराष्ट्रीय सामंजस्य गोपासण्यासाठी पर्यटन हा उद्योग महत्त्वाचा आहे. या योजनेत म्हणूनच २५ कोटी रुपयांची तरतूद विश्रामालये बांधण्यासाठी करण्यात आली. मागास भागात पर्यटन विकास करण्याच्या योजनेत भर देण्यात आला.

७५) विकासचा पाचवा टप्पा - सहावी पंचवार्षिक योजना -
या

योजनेत पर्यटन विकासाला बरेच पर्यावरण संतुलनावर भर देण्यात आला. पर्यटकांच्या निवास व्यवस्थेत वाढ करत असताना त्याचा पर्यावरणावर विपरीत परिणाम होणार नाही याची दक्षता घेण्यात आली.

७६) विकासचा सहावा टप्पा - सातवी पंचवार्षिक योजना -
या

योजनेत पर्यटकांना चांगली सुतवणूक देण्यावर भर देण्यात आला. पर्यटन उद्योगातील कसे घटकांची पूर्तता आणि सुतवणूक देणे करायची नर रस्ते, रेल्वे वास्तुक यांचा विकास, किल्ल्यांचे नव

शुद्धीय शासनसंपत्तीचे सेवधन करणे इत्यादी कार्ये
सरकारी गुंतवणुकीद्वारे करण्यावर भर दिना, खाजगी
आणि सरकारी गुंतवणुकीद्वारे पर्यटन उद्योग विकसित
व्हावा हेच या योजनेचे उद्दिष्ट होते.

(क) विकासाचा सातवा टप्पा - आठवी पंचवार्षिक योजना
1992-1997 :-

या योजनेत पर्यटन विकासाचे
खाजगी कार्य खाजगी क्षेत्राकडे सोपवण्यात आले.
पर्यटनाच्या पायाभूत गोष्टी सरकारद्वारे पूर्वेकड्या जात
आले. दशात पर्यटनाचा अधिक विकास व्हावा म्हणून
9 प्रोग्राम हाती घेण्यात आले आहेत. 9 क्षेत्रांच्या
आधारे दशात पर्यटन विकासाचे कार्य करण्यात आले.

04
wink

प्र. 4. → ?

→ प्रश्नावना:-

इ. स. 1975 मध्ये महाराष्ट्र राज्याच्या पर्यटन विकासाची जबाबदारी M.T.P.C. कडे सोपवण्यात आली. प्रत्येक राज्यात पर्यटनाचा विकास व्हावा या हेतूनेच राज्य पर्यटन विकास मंडळ स्थापन करण्यात आली. महाराष्ट्रात मुंबई, नागपूर, नाशिक, ठाणे, या व सर्व राज्य प्रशासन विभागाच्या ठिकाणी आणि नवी दिल्ली येथे विभागीय कार्यालये स्थापन करण्यात आली. M.T.P.C. चे कार्य पुढीलप्रमाणे आहेत.

M.T.P.C. चे कार्य:-

(1) निवास व्यवस्था:-

M.T.P.C. माफत राज्यात ठिकठिकाणी निवासाची सोय करण्यात आली आहे. पंढरपूर, बेगाव, गणपतीफुळे इत्यादी महत्त्वपूर्ण ठिकाणी निवास व्यवस्था आहे. M.T.P.C. च्या निवास व्यवस्थेमुळे पर्यटकांची निवासांची उत्तम व्यवस्था होत आहे.

(2) वाहतूक सुविधा:-

M.T.P.C. ने मंडळाच्या मालकीच्या 28 आराम बसेस, 2 मिनी बसेस पर्यटकांसाठी आयोजित केल्या आहेत. राज्यातील प्रमुख शहरातील विविध स्थळे यांचे दर्शन करणे यासाठी ही वाहतूक सुविधा आहे. इत्यादी पंचवार्षिक योजनेत या उपक्रमावर 65 कोटी रुपये खर्च केला गेला.

७३) भोजन व्यवस्था:-

भोजन व्यवस्था ^{M.T.P.C.} केली आहे. भारतात येणाऱ्या पर्यटकांसाठी निम्मे पर्यटक महाराष्ट्राला बेट देतात. त्यामुळे राज्यात पर्यटकांसाठी योग्य त्या सेवा-सुविधा ^{M.T.P.C.} माफित पुरवण्या जातात. हे महामंडळ पुणे, सिड्डी, पंचगणी येथे स्वतःची हॉटेल्स चालवते. या हॉटेल्समून पर्यटकांना भोजन पुरविले जाते.

७४) मोटेल्स:-

महाराष्ट्रात मुंबई - पुणे, नाशिक - पुणे, औरंगाबाद - पुणे या महामार्गावरील पर्यटकांसाठी मोटेल्स बांधण्यात येत आहेत. हे आर्थिक संकल्पना राज्यात साकारण्यात आली आहे. ^{M.T.P.C.} कडून झालेल्या सुविधेमुळे खाजगी वाहनांने पर्यटन करणाऱ्या पर्यटकांन पर्यटनाच्या विकासास अधिक चालना मिळत आहे.

७५) कोकणातील पर्यटन विकास:-

कोकण भागात विविध प्रकारची देऊल कोकणातील पर्यटनाच्या विकासा केल्या जाते. कोकण हा भाग पर्यटनाच्या दृष्टीने महत्त्वाचा मानला जातो. ^{M.T.P.C.} मुळे कोकणाच्या पर्यटन विकासास होत आहे. कोकणात प्रमुख आकर्षण म्हणजे शमुद्रकिनारा. गोण्याप्रमाणे कोकणात पुढीलच विकास करण्यात येत आहे. शमुद्रकिनारा वरील ठिकाणिकारी हॉटेल्स पर्यटक निवास बांधण्यात येत आहेत.

६) मागास भागात पर्यटनाचा विकास:-

मागास भागात विविध शक्ती देऊन तसेच वित्तपुरवठा करून पर्यटन विकास करण्याची महामंडळाची योजना आहे. महाराष्ट्रात डोंगराळ भागात आदिवासींच्या जमाती आहेत. त्यांना पर्यटन केंद्रांचा विकास उद्योगात संधी देऊन गुंतवणुकीस परवानगी देऊन या भागात पर्यटन केंद्रांचा विकास करण्यासाठी मदत घेऊन मागास भाग विकसीत करण्यात येत आहे.

६) पंचवार्षिक योजनेतील पर्यटन विकास:-

उच्चा व अक्षय। पंचवार्षिक योजनेत राज्यातील पर्यटन विकासाला लक्ष दिले गेले नाही. उच्चा व दुर्ग्या पंचवार्षिक योजनेत महाराष्ट्रातील पर्यटन केंद्रांच्या विकासासाठी तरबेदी करण्यात आल्या. रायगड जिल्ह्यातील काशिद, सिंधुदुर्ग येथील वेगूनी येथे पर्यटक निवास स्थाने बांधण्यात आले.

समाशेप:-

M.T.P.C. ने पर्यटकांसाठी राज्यातील विविध पर्यटनस्थळी आवश्यक त्या सेवा- सुविधा पुरविकांना पुरविल्या जाताना. महाराष्ट्रात येणाऱ्या परदेशी पर्यटकांसाठी योग्य त्या सेवा- सुविधा M.T.P.C. कडून पुरविल्या जाताना.

नाम :- कु. जाधव वैशाखी गेश
वर्ग :- B.A.T.Y पेपर नं. 9
आयुष्क :- 09
तारीख :-
विद्युत्काल :- श्री. शंभूरा वरपुडुकर

37
40
48
45
Date

पृष्ठ

पर्यटन म्हणजे अस्तवत्ता पर्यटकां विविध प्रकारचे असतात पर्यटकां बहुविध हेतू मनात बाळगून प्रवास करताना पर्यटन हा बहुश्वरूपी व्यवसाय असून त्याचे निरनिशक्या प्रकारे वर्गीकरण करण्यात येते. पर्यटनाचा हेतू, पर्यटनाची गती या आधारे पर्यटनाचे वर्गीकरण करण्यात येते. पर्यटनाचे प्रकार पुढीलप्रमाणे आले.

पर्यटनाचे प्रकार :-
१) स्वदेशी पर्यटन :- या पर्यटन प्रकाराला अंतर्गत स्वदेशी पर्यटन म्हणतात. या पर्यटन प्रकाराला प्रकाशत लोक अहशक्या ठिकाणाहून इतरत्र परंतु आपल्या देशातच प्रवास करतात. पर्यटकांना देशांतर्गत प्रवास सुलभ वारतो कारण आषाविनिब आषाविनिमय, कागदपत्रे यांचा अडथळी नसतो. देवी पर्यटने अनेक उद्देश साध्य करण्यासाठी केला जातो.

२) विदेशी पर्यटन :- एका देशातून देशात पर्यटन केले जाते. त्यालाच विदेशी किंवा आंतरराष्ट्रीय पर्यटन म्हणतात. यात एका देशातील व्यक्ती निरनिशक्ती ठिकाणे पाहण्यासाठी किंवा दुसऱ्या देशात जाते. परदेशी पर्यटनासाठी वायुपोर्ट, व्हिझा इ. कागदपत्रे पर्यटकाकडे असणे आवश्यक आहे. आलीकडे हवाई वाहतुकीमुळे परदेशी पर्यटनाचे समाज वाढले आहे.

३) जलमार्ग पर्यटन :- प्राचीन काळापासून होणारी पर्यटने ही बहुधा जलमार्गाने होत असे. अशी पर्यटने नवतंत्रज्ञानाच्या शोध घेण्यासाठी केली जात. पण जलमार्गाने होणारे पर्यटन हे धाडसी पर्यटक करत असत. या पर्यटनासाठी पर्यटक बोटी व जहाजांद्वारे सफरी करत. मध्ययुगात या जलमार्ग पर्यटनाचा विकास मोठ्या प्रमाणात झाल्या बिसून येतो.

४) ऐतिहासिक वारसा :- आत्म्याचा प्राचीन काळापासून ऐतिहासिक वारसा नामलेला आहे. ऐतिहासिक स्थळांच्या अभ्यास करण्यासाठी व त्या स्थळांची माहिती घेण्यासाठी ऐतिहासिक पर्यटनाचे आयोजन केले जाते. हे पर्यटने ऐतिहासिक ठिकाणांशी संबंधित असतात. यामध्ये ऐतिहासिक गोष्टी उदा : किल्ले, स्मारके, युद्धशुमी, वस्तू इ. गोष्टी पाहणे हा मुख्य उद्देश या पर्यटन प्रकारात येतो.

५) क्रिडा पर्यटन :- क्रिडा पर्यटन हे सुद्धा महत्वाचे पर्यटनांचा एक प्रकार आहे. पर्यटनाच्या अनेक उद्देशांपैकी खेळांचा विकास करणे हा एक मुख्य हेतू आहे. नैतिक्रिडा

माझेमारी , शिकार , हिवाळी क्रिडा खेळी इत्यादी क्रिडा प्रकारांना पर्यटनामुळे चालना मिळते. नौकावयन , क्रिकेट , पर्वतरोहण , अश्वरोहण अशा शेकडो क्रिडा खेळांच्या आयोजनांमुळे पर्यटनाला चालना मिळते.

6) धार्मिक पर्यटन :- प्राचीन काळापासून जगात सर्वत्र पर्यटनाचा एक प्रमुख उद्देश म्हणजेच धार्मिक पर्यटन होय. पर्यटन अशा पर्यटनाचा माध्यमातून आपल्या धार्मिक व पर्यटक स्थळांना भेटी देतो. पाश्चात्य देशात असे पर्यटन मथकीत असते. तरिही पौराणिक देशात नाग पर्यटनाचा उद्देश असून, भारतासारख्या देशात दखणी - कोळी व काठीपण लोक येतात. पर्यटक म्हणून येतात.

7) व्यापारी पर्यटन :- मोठ्या प्रमाणात व्यापार व व्यवसायात आता वाढ झालेली आहे. तेव्हा एखादी एखादा व्यापारी आपल्या व्यवसायासह त्यागान्या वस्तूच्या खरेदीसाठी उत्पादन होत असलेल्या ठिकाणाला भेट देतो. तेव्हा तो त्या ठिकाणी असलेल्या स्थळांना भेट व अवश्य भेट देतो. अशाप्रकारे व्यवसायनिर्मिती व व्यापारनिमित्त होणारी पर्यटने खत्रा व प्रदर्शनांना भेटी देण्याच्या होतात.

09

8) शमोरोप :- अशाप्रकारे पर्यटक आपल्या गरजा व आवडीनुसार पर्यटन करतात. याप्रकारे पर्यटनाचे प्रकार पडलेले दिसून येतात. आज पर्यटन हा देशाचा मुख्य उद्देश बनला आहे त्यातून मोठ्या प्रमाणात पर्यटकांना अकर्षित करतो. कार्य पर्यटन संस्था करीत आहे. वरील विविध पर्यटन प्रकारच्या माध्यमातून पर्यटन हा पर्यटन संकरीत असल्याचे दिसून येते.

प्रश्न 1 → ?

→ प्रस्तावना :- कोणत्याही विकसनशील देशाचे पर्यटन हे मुख्य ध्येय मानले जाते. कोणत्याही देशात पर्यटनाचे अर्थव्यवस्थेतील स्थान इतर इतक व्यवसायांशी तुलना केल्यास लक्षात येते. विकसनशील राष्ट्रांच्या गेल्या दोन-तीन दशकांपासून पर्यटनाच्या उत्पादनामुळे वाढ होत आहे. म्हणूनच पर्यटन उत्पन्न उद्योगाचा विकास हे या राष्ट्रांचा मुख्य हेतू आहे. भारताने पर्यटन विकासात अनुकूल स्थिती लाभली आहे. कारण या सध्या भारताने विविध पर्यटन केंद्रे उपलब्ध आहेत. भारताने विविध पर्यटनाची अनुकूलता केंद्राची अनुकूलता असल्यामुळे भारताने पर्यटनाचे नदरपणे म्हणतात. भारतीय पर्यटनविकास पर्यटन विकासाचे उद्देश्य पुढीलप्रमाणे आहेत.

भारतीय पर्यटन विकासाचे उद्देश्य :-

1) रोजगार निर्मिती :- पर्यटन हा रोजगार निर्मिती करणारा उद्योग आहे. पर्यटन हा तृतीयक म्हणजेच सेवा स्वरूपाचा उद्योग असल्यामुळे स्थानिक लोकांना रोजगार उपलब्ध होतो. पर्यटन आकर्षण स्थळे, भोजन, निवास स्थान, वाहतूक इत्यादींसाठी लोकांना रोजगार उपलब्ध होतो.

2) बाजारपेठांचा विकास :- पर्यटन उद्योगाद्वारे पर्यटन केंद्र स्थळी बाजारपेठांचा विकास करणे आणि सर्व पर्यटनाची बाजारपेठा विकसित करणे पुढेरी साध्य हेतू साध्य करण्यासाठी पर्यटन उद्योगांचा विकास होणे गरजेचे आहे. पर्यटन स्थळी पर्यटकांना आवश्यक असलेल्या

3 → ?
 →

प्रस्तावना

भारत पर्यटनाचा विकास हा निरनिराळ्या टप्प्यातून झाला आहे. पर्यटनाचे निरनिराळे अर्थिक महत्त्व लक्षात घेऊन भारताने स्वातंत्र्यानंतर या पर्यटन उद्योगाची जोट घेतल्या व देशात आखण्यात आलेल्या नियोजनामध्ये पर्यटन उद्योगाचा समावेश करून त्याच्या निरनिराळ्या टप्प्यातून विकास करण्याचे निश्चित केले. भारतीय पर्यटन विकासाचे टप्पे पुढील रीत रीती मानले जातात.

॥ विकासाचा पहिला टप्पा : दुसरी पंचवार्षिक योजना (1956-61) :-

पंचवार्षिक योजनेत अनुवर्तीत या उद्योगाचा समावेश करण्यात आला नव्हता. दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेत प्रथम पर्यटन उद्योगाच्या कामकाज देण्यात आले. देशाच्या पर्यटन विकास उद्देशाने रज्यसंस्कार आणि स्थान संस्थांच्या माध्यमातून पर्यटना संबंधी माहिती प्रशिक्षण करण्यात येऊन देण्यात आला. हे प्रमुख दोन कारणे जरी दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनेत आखण्यात आली.

॥ विकासाचा दुसरा टप्पा : तिसरी पंचवार्षिक योजना :- या योजनेत काळात पर्यटन विकासाचा कामे केंद्रसरकार आणि राज्यसरकारकडे देण्यात आली. केंद्रिय सरकारने विदेशी पर्यटकांना आकर्षक सेवा उपलब्ध करून देण्यात आणि राज्यसरकारने स्थान पर्यटन, होटल बांधणी असे करण्यात आले.

4) विकासाचा चौथा टप्पा : पाचवी पंचवार्षिक योजना : शाब्दाची आर्थिक स्थिती सुधारल्यासही पर्यटन हा उद्योग आंतरराष्ट्रीय सामंजस्य जोपासण्यासाठी पर्यटन हा उद्योग महत्त्वाचा आहे. या योजनेत 25 कोटी रु. तुरतुद विभागामध्ये वाढवण्यासाठी करण्यात आली. सांग्रस भागात पर्यटन विकास करण्याच्या योजनेत वार देण्यात आला.

5) विकासाचा पाचवा टप्पा : सहावी पंचवार्षिक योजना : योजनेत पर्यटन विकासाकरीबसच पर्यावरण संवर्धन संतुलनावर वार देण्यात आला. पर्यटकांच्या निवास व्यवस्थेत वाढ करून अमतांना त्यांच्या पर्यावरणावर विपरीत परिणाम होणार नाही याची दखल घेण्यात आली.

6) विकासाचा सहावा टप्पा : सातवी पंचवार्षिक योजना : या योजनेत पर्यटनाचा विकास खाजगी मूंतवणुक व करण्यात वार देण्यात आला. पर्यटन उद्योगातील काही एकांची पुर्तता खाजगी मूंतवणुकीद्वारे करावी तर रस्ते, रेल्वे वाहतुक यांचा विकास क्लिण्याचे जनन, राष्ट्रीय साधनसंपत्ती संवर्धन करणे इत्यादी कार्ये सरकार मूंतवणुकीद्वारे पर्यटन उद्योगात विकसित व्हावे हेच या योजनेचे उद्दिष्ट आहे.

04
mix

7) विकासाचा सातवा टप्पा : आठवी पंचवार्षिक योजना (1992-97) : या योजनेत पर्यटन विकासाचे कार्य खाजगी क्षेत्राकडे सोपवण्यात आले. पर्यटनाच्या पायाभूत गोष्टी सरकारद्वारे पुरवल्या जात आहेत. देशाच्या पर्यटनाच्या अधिक विकास व्हावा म्हणून 9 प्रोग्राम हाती घेण्यात आले आहे. 9 कार्येहामांच्या आधारे देशात पर्यटन विकासाचे कार्य करण्यात आले.

परस्तावना :-

इ. स. १९७५ मध्ये महाराष्ट्र राज्यात पर्यटन विकासाची जबाबदारी म. त. प. व. कडे सोपवण्यात आली. एकमेक राज्यात पर्यटनाचा विकास व्हावा या हेतूनेच राज्यात पर्यटन विकास महाभंडांक स्थापन करण्यात आले. महाराष्ट्रात मुंबई नागपुर माहेरी क. हाणे या सर्व राज्या प्रशासन विकासाच्या ठिकाणी आणि नवी दिल्ली येथे प्रशासकीय विकासाची कार्ये स्थापन करण्यात आली. म. त. व. क. चे कार्य सुहीन प्रमाणे आहेत.

१) निवास व्यवस्था :- म. त. व. क. माफिती राज्यात ठिकठिकाणी निवासाची सोय करण्यात आली आहे. पंढरपुर येथे इत्यादी महत्त्वपूर्ण ठिकाणी म. त. व. क. ने निवासाची सोय केली आहे. म. त. व. क. च्या निवास व्यवस्थेमुळे पर्यटकांची निवासाची उत्तम व्यवस्था होत आहे.

२) वाहतुक सुविधा :- म. त. व. क. ने सगळ्या भागातील २४ भागात विशेष पर्यटकासाठी आयोजित केले आहेत. गुण्यानीम प्रेक्षणीय स्थळ, अक्षरतम विविध स्थळ यांची हस्तिन करणे यासाठी ही वाहतुक सुविधा आहे. ३१ व्या पंचवार्षिक योजनेत या उपक्रमावर ४५ कोटी रु खर्च केला गेला.

३) आवाहन व्यवस्था :- म. त. व. क. ने पर्यटकांच्या सोयीसाठी अनेक ठिकाणी आवाहनाची वेगळी व्यवस्था केली आहे. वास्तव्य येणाऱ्या पर्यटकां पर्यटकांपेक्षा निम्न पर्यटक महाराष्ट्रात आणून देतात त्यामुळे राज्यात पर्यटकां पर्यटकासाठी सोय त्या सोयी सुविधा म. त. व. क. माफिती

पुरवठा जाता. हे महामंडळ पुणे - मिडी पंचगती
येथे स्वतःची हीटल चालवले जाताने. तेथून पर्यटकांना
काळज पुरवले जाते.

७) महाराष्ट्र मुंबई पुणे नाशिक राणे
औरंगाबाद - पुणे या मार्गावर पर्यटकांसाठी महाराष्ट्र
वाहतूक येत आहे. हे आधुनिक संकल्पाने बांधून
वाकड्यात आनी आहे. M.T.D.C काँग्रेस प्रामुख्या
सुविधासुलभ वाहतूक वाढवणे करणे पर्यटकांस
पर्यटनाचा विकास अधिक चालवणे मिळत आहे.

८) कोकणातील पर्यटन विकास :- कोकण भाग विविध
रूपाने देखून कोकणातील पर्यटनाचा विकास केला
जातो. M.T.D.C मुले कोकणाच्या पर्यटन विकास हेत
आहे कोकणात पुढील आकृती स्थान समुद्र किनारा
कोकणात पुढील आकृती स्थान समुद्र किनारा
गोव्या प्रमाणे कोकणात पुढील विकास करण्यात येत
आहे. समुद्र किनाऱ्यावर विकटिकाणी हीटल पर्यटन
निवास वाडण्यात येत आहेत.

जीवनावश्यक वस्तु खरेदी करण्यासाठी तेचिन्म बाजारपेठ विकसित करणे. या बाजारपेठ रचानिके भागाने निमीन घेणाऱ्या वस्तुना आर्थिक भागाची अर्थव्यवस्था पर्यटन स्थळी बाजारपेठांचा हा मुख्य उद्देश आहे.

3) परकीय चलन :- पर्यटन हा परकीय चलन प्राप्त करून देणारा महत्त्वाचा उद्देश आहे. पर्यटन या उद्देशाद्वारे राष्ट्राची आर्थिक स्थिती सुधारता येते. भारतात विविध पर्यटनाची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे. परिणामी पर्यटकांची पर्यटनात्मक राष्ट्राची आर्थिक स्थिती सुधारता येते.

4) शक्ति व संयुक्ताची भावना निर्माण करणे :- देशी व विदेशी पर्यटनाद्वारे नरनामध्वे राष्ट्रीय संयुक्ताची भावना विकसित करणे हा या पर्यटनाचा मुख्य उद्देश आहे. याद्वारे विविध राष्ट्रातील राष्ट्रातील नरना व संयुक्त येतात. नरनामध्वे संयुक्ता व संयुक्ता हे भावना विकसित करण्यासाठी पर्यटनाची महत्ता येते.

04

प्र. २

→ पुस्तिका - कोणाचा विकास देशाचे पर्यटन विकास हे मुख्य क्षेत्र मानले जाते. कोणत्याही देशात पर्यटनाचे अर्थव्यवस्थेतील स्थान हे या उद्योगासाठी तुलनात्मकतेतून नक्कास करून घेतल्यामुळे शाब्दिक गैर-तीन शतकांपासून पर्यटनाचा विकासामुळे उत्पन्न होत असलेल्या वाढ होत आहे. म्हणूनच पर्यटनाचे उद्योगाच्या विकास हे या देशाचे मुख्य क्षेत्र आहे.

1 भारतीय पर्यटन विकासाचे उद्देश

① रोजगार निर्मिती :-

पर्यटन हा रोजगार निर्मिती करणारा उद्योग आहे. पर्यटन हा तृतीयक क्षेत्राचा सेवा स्वरूपाचा उद्योग असल्यामुळे स्थानिक लोकाना रोजगार उपलब्ध होतो.

② बाजारपेठांचा विकास :-

पर्यटन उद्योगाद्वारे पर्यटन केंद्रस्थानिक बाजारपेठांचा विकास करणे आणि पर्यटनाची बाजारपेठा विकसित करणे असे दुहेरी उद्देश्य हे या उद्योगाच्या विकास होणे गरजेचे आहे.

③ परकीय चलन :-

पर्यटन हा परकीय चलन आणून देणारा हात साहत्याचा उद्योग आहे पर्यटन या उद्योगाद्वारे देशाची आर्थिक स्थिती सुधारण

प्रप. ————— २

→ पुस्तोवना - कोणाच्या विकसनशील देशाचे पर्यटन विकासाचे मुख्य ध्येय मानले जाते. कोकचाही देशात पर्यटनाचे अर्थोत्पत्तीचे स्थान इतर उभयसामासायी तुलना केल्यावर वाढात येत विकसनशील राष्ट्रांना गेल्या दोन-तीन शतकापासुन पर्यटन चा विकासामुळे उत्पन्नात सातत्याने वाढ होत आहे. म्हणूनच पर्यटन उद्योगाच्या विकासाचे हे मा राष्ट्रांचे मुख्य ध्येय आहे.

+ भारतीय पर्यटन विकासाचे उद्देश

① रोजगार निर्मिती :-

पर्यटन हा रोजगार निर्मिती करणारा उद्योग आहे. पर्यटन हा तृतीयक म्हणजेच सेवा स्वरूपाचा उद्योग असल्यामुळे स्थानिक लोकांना रोजगार उपलब्ध होतो.

② बाजारपेठेचा विकास :-

पर्यटन उद्योगाद्वारे पर्यटन केंद्रस्थानिक बाजारपेठेचा विकास करणे आणि पर्यटनाची बाजारपेठ विकसित करणे असे दुहेरी साध्य देणे साध्य करणेसाठी पर्यटन उद्योगाचा विकास होणे गरजेचे आहे.

③ परकीय चलन :-

पर्यटन हा परकीय चलन प्राप्त करून देणारा हात साहत्याचा उद्योग आहे पर्यटन या उद्योगाद्वारे राष्ट्राची आर्थिक स्थिती सुधारता

नाव - राहुरा महामुह अनुसार

वर्ष -

विषय - पर्यटन विकास

पेपर - 9

वर्ष - B.A. F.Y.

आसनं 01.

$\frac{110}{10} = 11$

$\frac{108}{10} = 10$

Thrupy Kitar = 45

पृ 2

→ ?

→ प्रस्तावना :

पर्यटक विविध प्रकारचे असतात. पर्यटक वर्ग विभाग मनात बाळगुन प्रवास करतात. पर्यटन हा वस्तुवस्तु व्यवसाय असुन त्याचे निरनिराख्या पर्यटक वर्गीकरण करण्यात येते. पर्यटक संख्या, पर्यटनाचा आनावध, पर्यटनाचा हंगाम, पर्यटनाचा गती अद्यै पर्यटनाचे वर्गीकरण करण्यात येते. पर्यटनाचे प्रकार पुढीलप्रमाणे आहेत.

* पर्यटनाचे प्रकार :-

1] स्वदेशी पर्यटन :-

या पर्यटनप्रकारात अंतर्गत स्वदेशी पर्यटन म्हणतात. या पर्यटन प्रकारात लोक आपल्या देशाच्या ठिकाणातून इतर परंतु आपल्या देशातच प्रवास करतात पर्यटकांना देशांतर्गत प्रवास सुलभ वाटतो. अरों आषाढिनिमय. आगदपणे यांचा उद्देश्य नसतो. हेवै पर्यटने अनेक उद्देशे साध्य करण्यासाठी करता जातात.

2] विदेशी पर्यटन :-

या प्रकारात देशातून इतर देशात पर्यटन करीत जाणे त्यांचा विदेशी किंवा अंतरराष्ट्रीय पर्यटन म्हणतात

यात राजा देशातील व्यक्ती निरनिडा ठिकाण पाहण्यासाठी
 धर्या देशातून प्रवास करतात. परदेशी पर्यटनासाठी पायपीट
 व्हॉल, इत्यादी कागदपत्रे पर्यटकांस असेल अवरयत असेल.
 अलीकड एवढे वाहतुडीमुळे परदेशी पर्यटनाचे प्रवास वाढले
 आहे.

जलमार्ग पर्यटन :-

33

प्राचीन काळापासून होणारी पर्यटने ही बहुधा
 जलमार्गांनी होत असे. अशा पर्यटने नवनवीन देशांचा
 शोध घेण्यासाठी केला फक्त पण जलमार्गांनी होणार
 पर्यटन वेदा पणदानाद्वारे शक्य कर. मध्ययुगात या
 जलमार्ग पर्यटनाचा विकास मोठ्या प्रमाणात झालेला
 दिसून येतो.

ऐतिहासिक पर्यटन :-

43

भारताचा प्राचीन काळापासून ऐतिहासिक वारसा
 लक्षितला आहे. ऐतिहासिक स्थळांचा अन्वेषण करण्यासाठी
 व त्या स्थळांचा महिती घेण्यासाठी ऐतिहासिक पर्यटनाचे
 आयोजन केले जाते. हे पर्यटने ऐतिहासिक ठिकाणांशी संबंधित
 असतात. यामध्ये ऐतिहासिक गोष्टी उदा; दिलेल अमारुत
 युधानुन वारस इत्यादी गोष्टी पाहणे हा एक उद्देश
 या पर्यटन प्रकारात येतो.

क्रिडा पर्यटन :-

53

क्रिडा मैदानांचे क्रिडा पर्यटन म्हणजे. राज
 महत्त्वाचा पर्यटनाचा प्रकार आहे. पर्यटनाचा अनेक
 उद्देशांपैकी त्यांच्या विकास करणे हा राज मुख्य हेतु आहे
 नलक्रिडा मारामारी शिडार ह्याही क्रिडा स्पर्धा इत्यादी
 क्रिडा प्रकार ना पर्यटनमुळे याला मिकल नैअग्र्यन
 क्रिडा, पर्यटनसह याला अश्वसहण अशा शिडता क्रिडा
 र-पद्धत्या आयोजनामुळे पर्यटनात याला मिकल.

विकासाचा निरपरा टप्पा - चौथी पंचवर्षीक योजना :-

35

पंचवर्षीक योजना पर्यटन उद्देश्यांसाठी, आर्थिक सुदृढत्व लक्षात आले होते म्हणून. पर्यटनाच्या संबंधित अर्थसंचालनालय, योजना, मनोरंजन, इत्यादी घटक लक्षात घ्यावे लागले. पर्यटनाच्या निगमित अर्थसंचालनालया विविध सेवा आणि सुविधा यांचे लक्ष देऊन पर्यटन विकास करण्यात आला.

विकासाचा चौथी टप्पा: पाचवा पंचवर्षीक योजना :-

45

राष्ट्राच्या आर्थिक स्थिती सुधारण्यासाठी तसेच अंतर-राष्ट्रीय समन्वय नोंदवण्यासाठी, पर्यटन हा उद्देश्य मानवाच्या आरोग्याच्या योजनेत म्हणून 25 कोटी रुपयांच्या तरतुदी विशालतय वाढवण्यासाठी करण्यात आली. मागले आशात पर्यटन विकास करण्याच्या योजनेत भर देण्यात आला.

विकासाचा पाचवा टप्पा: सहावा पंचवर्षीक योजना :-

55

या योजनेत पर्यटन विकासाबाबतचे पर्यावरण संतुलनावर भर देण्यात आला. पर्यटकांच्या निवास सुविधांचे वाढ करून असताना, त्यांच्या पर्यावरणावर विपरित परिणाम होऊ नये, याचा इतिहास देण्यात आला.

विकासाचा सहावा टप्पा: सातवा पंचवर्षीक योजना :-

65

या योजनेत पर्यटनाचा विकास खासगी गुंतवणुकीच्यावर भर देण्यात आला. पर्यटन उद्देश्यांसाठी, हा ही घटकाचा पुर्तता खासगी गुंतवणुकीचे उरावा तर रस्त, रेल्वे, वाहतूक, यांचा विकास, शिब्यांचे पतन इत्यादी.

10/11

५१

→ सूचनावना :-

कोटाखाई विकसनशील देशांचे पर्यटन विकसन हे मुख्य उद्येय मानले जाते. कोटाखाई देशात पर्यटनाचे अर्थोद्योगस्थानीय स्थान इतर व्यवसायांशा तुम्ना कृत्याव लक्षान येते. विकसनशील राष्ट्रांना गेल्या दोन-तीन शतकापासुन पर्यटन विकसासुळ उत्पन्नात सातत्याने वाढ होत आहे म्हणुनच पर्यटन उद्योगाचा विकसन हे या राष्ट्रांचे मुख्य उद्येय आहे. भारतात पर्यटन विकसाती अनुकूल स्थाना लागली आहे. कारण या राष्ट्रात विविध पर्यटन केंद्र उपलब्ध आहेत. भारताने विविध पर्यटन केंद्रांचा अनुकूलता असल्यासुळ भारताने पर्यटनाचे नव्हताने महानतात भारतीय पर्यटन विकसाचे उद्देश खातीलप्रमाण आहेत.

भारतीय पर्यटन विकसाचे उद्देश :-

५) रोजगार निर्मिती :-

पर्यटन हा रोजगार निर्मिती करणारे उद्योग आहे. पर्यटन हा तुनीयु म्हणजेच सेवा स्वरुपाचे उद्योग असल्यासुळ स्थानिक लोकांना रोजगार उपलब्ध होतो. पर्यटन आकर्षण स्थथ, भोजन निवास, व्यवसाय मासुदेशां पाहणुड इत्याद श्वार रोजगार उपलब्ध होतो.

६) बाजारपेठांचा विकसन :-

पर्यटन उद्योगाद्वारे पर्यटन केंद्र स्थली बाजारपेठांचा विकसन करणे आणि पर्यटनाचा बाजारपेठ विकसील करणे असे हे हे साध्य हे कुर्यासाठा पर्यटन उद्योग विकसन होत गरजेचे आहे पर्यटन स्थली पर्यटना अुवशुड असलेल्या जीवनाविश्ये वरतुंचा स्वरुद करुयासाठा नथाल

33

धार्मीक पर्यटन :-

प्राचीन काळापासून जगात सर्व पर्यटनाचा एक प्रकार प्रमुख उद्देश म्हणूनच धार्मीक पर्यटन रथ पर्यटन अशा पर्यटनाचा माध्यमातून आज धार्मीक व पवित्र स्थानां भेटी देतात पर्यायाने देशात अथवा पर्यटन मर्यादात असत ही अत्यंत महत्त्वाचा उद्देश असून भारतासारख्या देशात दरवर्षी कोटीच्या नाई अथ पर्यटन करतात.

34

व्यापारी पर्यटन :-

आम मोठ्या प्रमाणात व्यापार व व्यवसायात वाढ आणण्यासाठी आहून नेहमी रोखादी व्यापारी आपल्या व्यवसायासाठी लागतात परतुद्ध्या वारसाळी उपलब्ध होत असल्या विधान इतना भेद होत नेहमी ना त्या विधाना असल्या पर्यटन घेतात अथवा अशाप्रकारे व्यवसाय निर्माता होणारी पर्यटन जगा व प्रदर्शनांना भेटी देण्याचा हेतुन येतात.

समाप्ति :-

अशा प्रकारे पर्यटन आपल्या गरजा व अक्डी नुसार पर्यटन करतात. यावरील पर्यटनाचे अनेक प्रकार पडून दिसून येतात आज पर्यटन हा प्रत्येक देशाचा मुख्य विषय बनला आहे ज्यातून मोठ्या प्रमाणात पर्यटना आकर्षणीत जायचे साय पर्यटन संस्था करतात आहून परात विविध पर्यटन प्रकारच्या माध्यमातून पर्यटन हा पर्यटन करत असल्याचे दिसून येत.

विद्युत आणि संशोधन :-

63

ज्ञान मिळवणे व्यक्ती आणि सामाजिक विकास साधने सामंजस्य निर्माण करणे इत्यादी उद्देशा पर्यटनामुळे साध्य होतात. पर्यटन उद्योगावरून शैक्षणिक अभ्यासक्रम समर्थता. संशोधन यांचाही यथा होत. विज्ञान व तंत्रज्ञान यांचा देवाण-घेवाण होत.

73

पर्यटन रथकांचा विकास :-

पर्यटनामुळे पर्यटन रथकांचा विकास होतो. योग्य रस्तू शुद्ध पाणी, विर्युद्ध पुरवण आरोग्य सेवा. इत्यादी उपलब्ध करून देण्याचा भागतात त्यामुळे स्थानिक लोकांना त्याचा व्यात होतो. स्थानिक सेवा व्यवसायाचा पर्यटनामुळे विकास होतो. उदा मारु, अडा, इच, फूल फड यांचा भागणा वाढत. त्यामुळे प्रदेशावरोवरच रतीचा विकास होतो.

समाशय :-

अशा पद्धतीन पर्यटन विकासामधुन राज्याचा व पर्यटन परिसरानी लोकांचा विकास होतो पर्यटन मुळे रोजगार निर्मिता वंयुक्ताव निर्मिता होना.

५५

५२. नावना :-

२२ स. १९७५ मध्ये महाराष्ट्र राज्याचा पर्यटन विभागाचा जबाबदारी M.T.P.C. डेस सोपवण्यात आले. प्रत्यक्ष राज्यात पर्यटन विकास मंडळाचे स्थापन करण्यात आले. महाराष्ट्रात मुंबई, नागपूर, नाशिक, ठाणे, सात, इतर राज्यप्रशासन विभागांच्या डिपॉझि. आणि नवी दिल्ली येथे विभागाचे कार्यलये स्थापन करण्यात आले। M.T.O.C. चे अर्थ कुठेत प्रमाण आहून

M.T.O.C.

५

निवारण व्यवस्था. मार्केट राज्यात डिपॉझि निवासाचा M.T.O.C. चाय करण्यात आला आहे. पंढरपूर, शेवगाव, गोंयपुलाकडे इत्यादी महत्त्वपूर्ण डिपॉझि M.T.O.C. चा व्यवस्थेमुळे पर्यटकांना निवासाचा उत्तम व्यवस्था, होत आहे.

६

वाहतुकी सुविधा. मार्केट राज्यात मातड्याच्या २८ आराम M.T.O.C. बसेरन २ मिना पर्यटकांसाठी आयोजित इत्यादी आहेत राज्यातील प्रमोणीय स्थळ. शहरातील विविध स्थळे यांचे दर्शन करणे यासाठी हे वाहतुकी सुविधा आहेत इत्यादी पंचवर्षीय योजनेत या उपक्रमावर ७५ कोटी रुपये खर्च देला गेला.

मांगरम आगत पर्यटनाचा विकार :-

33

मांगरम आगत विविध सवलती हेतून लक्ष्य विकार उरव्याचा महामंडळाचा जमाती आहत त्यांना पर्यटन क्षेत्राचा विकार उद्योगात येचा हेतून गुंलबुडार्या परवानगी हेतून आगत उरव्यात येत आहे.

पंचवर्षीय योजनेतील पर्यटन विकार :-

43

अद्या व मद्या पंचवर्षी योजनेत राख्यातील पर्यटन विकार खाड नक्ष हिते येव नाहा उर्या व 60या पंचवर्षीय योजनेत महाराष्ट्रातील पर्यटन क्षेत्राचा विकाराआठ। तरतुदे निर्माण करतात.

समाप्ति :-

M. T. D. C न पर्यटनंठा। राज्यातील

विविध पर्यटनडा आवश्यक महाराष्ट्रात येण्यातील परदेशी पुरवण्या जातात. महाराष्ट्रात उरून पुरवण्या जातात.